

**DEMOKRATİK TOPLUMUN OLUŞUMUNDA
MEDYANIN ROLÜ**

Tülin TÜRKMEN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
RADYO, TV VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

Doç. Dr. Naci İSPİR

2011

Her hakkı saklıdır

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TV VE SİNEMA ANABİLİM DALI

Tülin TÜRKMEN

DEMOKRATİK TOPLUMUN OLUŞUMUNDA MEDYANIN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Naci İSPİR

,

ERZURUM – 2011

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

...../...../20....

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Demokratik Tezimin Ölçümünde Medya Ruhu" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

[Öğrencinin Adı Soyadı]

F. Torkmen

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Naci İSPİR danışmanlığında, Tülin TÜRKMEN tarafından hazırlanan bu çalışma 15 / 03 / 2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, Radyo...TV...Sinema Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Naci İSPİR

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Abdulküdrüs BİNGÖL

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Fatma Ş. EÇİKLİ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM DEMOKRASİ

1.1. DEMOKRASİNİN ORTAYA ÇIKIŞI	6
1.2. ANTİK YUNAN’DA DEMOKRASİYE KARŞI GÖRÜŞLER.....	8
1.2.1. Platon	9
1.2.2. Aristoteles.....	11
1.3. DEMOKRASİNİN YENİDEN ORTAYA ÇIKIŞI.....	13
1.3.1. Thomas Hobbes.....	15
1.3.2. John Locke	17
1.3.3. Montesquieu	19
1.3.4. Jean-Jacques Rousseau.....	21
1.4. MODERN DEMOKRASİLER.....	23

İKİNCİ BÖLÜM MEDYA

2.1. MEDYANIN KISA TARİHÇESİ	36
2.2. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	39
2.3. MEDYANIN İŞLEVLERİ	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MEDYA ve DEMOKRASİ

3.1. MEDYA ve DEMOKRASİ	47
SONUÇ.....	61
KAYNAKÇA.....	64
ÖZGEÇMİŞ	68

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****DEMOKRATİK TOPLUMUN OLUŞUMUNDA MEDYANIN ROLÜ****Tülin TÜRKMEN****Danışman : Doç. Dr. Naci İSPİR****2011 – Sayfa: 68 + VI****Jüri : Doç. Dr. Naci İSPİR****: Prof. Dr. Abdulkuddüs Bingöl****: Doç. Dr. Fatma Gecikli**

Günümüz toplumlarının tabi olmak istediği yönetim biçiminin demokrasi olduğu kuşkusuzdur. Medyanın, günümüz toplumlarının zihin oluşumları, kültürel ve siyasal yapıları üzerinde azımsanmayacak etkisinin olduğu da apaçık bir gerçektir. İdeal bir yönetim tarzı olan demokrasiyi maksimize etmek için en önemli araçlardan birisi olan medyanın rolünü tartışmak bizim bu çalışmamızın temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda çalışmamızın birinci bölümünde; demokrasi kavramını tanımladık ve demokrasinin gelişimini inceledik, ikinci bölümde; medyanın tanımı ve işlevleri üzerinde durduktan sonra, üçüncü bölümde; medya demokrasi ilişkisinde medyanın nasıl yapılanması gerektiği ve demokratik toplumda medyanın işlevlerinin nasıl yapılandırılacağı sorunlarına dikkat çekerek, medya ve demokrasi kavramlarını ilişkilendirmeye çalıştık. Sonuç bölümünde ise çalışmamızda varılan kanaatlere dikkat çekerek demokratik toplumun oluşumunda medyanın rolünü değerlendirdik.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Medya, İktidar, Siyaset, Otorite

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

**THE ROLE OF MEDIA IN THE ESTABLISHMENT OF
A DEMOCRATIC SOCIETY**

Tülin TÜRKMEN

Advisor : Assoc. Prof. Dr. Naci İSPİR

2011 – Page: 68 + VI

Jury : Assoc. Prof. Dr. Naci İSPİR

: Prof. Dr. Abdulkuddüs Bingöl

: Assoc. Prof. Dr. Fatma Gecikli

It is doubtless that democracy is the regime that modern-day societies need to be dependent on. It is obvious that media has a remarkable influence upon modern-day societies’ mental establishments, cultural and political structures. Discussing media as one of the most important tools for maximizing democracy which is an ideal governmental regime is the aim of our study. In line with this aim, in the first part of our study, the term democracy was defined and the development of democracy was analyzed; in the second part of the study, the definition and function of media was explained; in the third part of the study, the terms democracy and media were associated by emphasizing the issues of how media should be organized and structured in the relationship of media and democracy and how the functions of media in a democratic society should be organized and structured. In the final part of the study, the role of media in the establishment of a democratic society was taken into consideration by emphasizing the ideas that were reached in our study.

Key Words: Democracy, Media, Government, Politics, Authorit

KISALTMALAR

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
ARPANET	: Advanced Research Project Authority Net
Çev.	: Çeviren
CBS	: Columbia Broadcasting System
CD-ROM	: Compact Disc-Read Only Memory
Der.	: Derleyen
DVD	: Digital Video Disc
GSM	: Global System for Mobile
TV	: Televizyon
V.b.	: Ve Benzeri
VCD	: Video Compact Disc
V.s.	: Ve Saire
Yay.	: Yayını

ÖNSÖZ

Demokrasinin ilk koşulu, her durum ve şartta bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması, halkın yönetime katılması, azınlığın özgürce mücadele etme hak ve olanaklarına sahip olmasıdır. İnsan haklarını her şeyin üzerinde tutan, insana ve değer yargılarına saygılı bireyler yetiştirmek ve bu bireylerin yetişeceği demokratik ortamı sağlamak devletin görevlerinden biridir.

Demokratik sistemlerde, halkın yönetim hakkında bilgi edinmesi ve yönetime katılması için medya en etkin araçtır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte kitle iletişim araçlarında da hızlı teknolojik gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmelere bağlı olarak da yeni iletişim düzeni oluşmakta ve bu yeni iletişim düzeni toplumların etkilenmelerine neden olmaktadır. Kitle iletişim araçları insanların kendilerini ifade edebilmesini ve kamuoyunun özgürce oluşumunu sağlayan kanallardan biri ve en önemlisidir.

Kitle iletişim araçları ile demokrasi arasındaki bağ, medyanın toplumsal kullanımı, tekelleşmesi ve giderek ticarileşmesi ile birlikte sorunlu hale gelmektedir. Medyanın sermaye ile içli dışlı olması sebebiyle işlevini içtenlikle yerine getiremeyeceği yolundaki görüşler oldukça yaygınlık kazanmıştır. Kitle toplumunun ve popüler kültürün etkisiyle siyaset ve demokrasinin yönlendirildiği, vatandaşların tüketiciye dönüştüğü, siyasi katılımın ancak seçim zamanlarına indirgenmesiyle birlikte toplumda apolitikleşmenin egemen olmaya başladığı ve kamusal olayların geri planda bırakıldığı bir ortamda kitle iletişim araçlarının toplumsal alanda dönüşümler sağlayabilmesi de çok zor hale gelmektedir.

Demokratik toplumlarda yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç olarak ifade edilen medyanın demokratik işlevleri dolayısıyla demokratik toplumun oluşumuna ne tür bir katkı sağladığı ya da bu katkının en üst düzeyde gerçekleşmesi için medya demokrasi ilişkisinde medyanın nasıl yapılanması gerektiği ve demokratik toplumda medyanın işlevlerinin nasıl yapılandırılacağı önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Hiç şüphesiz bir toplumun kültürünün oluşmasında örf, adet, gelenek, dil, din, sanat, bilim ve felsefe geleneği çok önemlidir. Bütün bu belirlemeler ışığında çağımızın ideal yönetim tarzı olan demokrasiyi maksimize etmek için en önemli araçlardan birisi olan medyanın rolünü tartışmak tezimizin temel amacıdır.

Bu çalışmanın demokratik bir toplumun oluşması için medyanın nasıl bir rol üstleneceğı ve medyanın demokratikleşmesi tartışmalarına katkı sağlayacağını umuyoruz ve bundan sonra yapılacak çalışma ve araştırmalara yol gösterici veya kaynak olmasını hedefliyoruz.

Tezimizi oluştururken, yazılı kaynakların taranması yoluyla, verilerin gerektiğinde kaynak gösterilerek alıntı yapılması yöntemini izledik.

Tez çalışmasını yürütürken, yoğun mesaisine rağmen birikimlerini ve zamanını benden esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Naci İSPİR'e ve desteklerini esirgemeyen tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Erzurum – 2011

Tülin TÜRKMEN

GİRİŞ

En küçüğünden en büyüğüne, en geçicisinden en devamlısına kadar bütün sosyal grupların içerisinde idare edenler ile idare edilenler arasında esaslı bir ayrım doğmaktadır. İlk çağlarda böyle bir idare eden ve edilen ayrımı bulunmamaktaydı. O zamanlar iktidar belli şahıslar tarafından kullanılmıyordu, herkes bütün toplum tarafından empoze edildiği düşünülen genel prensiplere itaat etmekteydi. Herkes idare edilendi fakat hiç kimse idare eden değildi.¹

Demokrasinin ortaya çıkışı yaklaşık ikibinbeşyüz yıllık bir geçmişe sahiptir. İlk temel ilkeleri eski Yunanda atılan demokrasi, Atina şehir devletlerinde kısmen uygulanmaya başlanmış ve Atina demokrasisi olarak anılmıştır. Daha sonraları Hristiyanlığın doğup gelişmesiyle birlikte orta çağ boyunca etkisini yitirmiştir. Demokrasinin yeniden ortaya çıkışı olarak adlandırdığımız dönem Yeni Çağ ve Aydınlanma düşüncesinin etkilerinin ortaya çıkmaya başladığı dönemdir. Demokrasi bu dönemde tekrar çekici bir kavram olarak yaygın bir şekilde sosyal ve siyasal bir ideal haline gelmeye başlamıştır.

Demokrasi inişli çıkışlı uzun bir geçmişe dayanan sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki bakımdan çeşitli örgütlenmelerin ve mücadelelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Uygulanabilirliği bakımından çeşitli eleştirilere uğramasına rağmen en gelişmiş siyasal rejimdir. Günümüzde demokratik sistemler uygulandıkları toplumlarda farklılık gösterebilmektedir. Toplumların sosyo kültürel – sosyo ekonomik yapıları tarihsel süreçleriyle birlikte siyasal kurumları ve kurumların işleyişi, demokratik rejimlerin uygulanmasında farklılıklara yol açabilmektedir. Siyasal sistemin temel dayanaklarını, insan temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, hukukun üstünlüğü ilkesi, sosyal ve laik devlet anlayışı, pazar ekonomisi, ifade özgürlüğü ve iletişim özgürlüğü oluşturmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının dünyada etkili bir şekilde kullanılması yazılı basın ile başlamıştır. 1930’lardan 1950’lere kadar radyo etkili bir elektronik basın aracı olarak gelişmiştir. Bu dönemde radyo, siyasi iktidarların propaganda aracı olarak kullanılmış, 1950’lerden sonra televizyon, çok hızlı bir biçimde toplum hayatı içinde yerini almaya başlamıştır. Teknoloji alanındaki gelişmelerle birlikte, iletişim araçlarında da gelişmeler

¹ Maurice Duverger, *Siyasi Rejimler*, (Çev: Yaşar Gürbüz), Remzi Kitabevi, İstanbul 1963, s.5

başlamış ve hızlı bir değişim dönemine girilmiştir. Günümüzde iletişim araçları alanında yaşanan hızlı gelişmeler ve toplumun bu gelişmelere uyum sağlamaya başlamasından dolayı, iletişim toplumu kavramı çağımızı anlatmak için sıkça kullanılır olmuştur.

Medyanın, demokrasinin işleyişi açısından rolü öteden beri tartışıla gelmektedir. Medyanın kamuoyunun oluşumuna ve siyasal karar alma süreçlerine etkisi Medya – Demokrasi tartışmalarını ve bu tartışmalar doğrultusunda sağlıklı işleyen bir demokratik süreç için medyanın rolü meselesini sürekli gündemde tutmuştur.

Bireylerin özgür iradelerinin ve tercihlerinin oluşumu modern demokrasilerde yönetenlerle, yönetilenlerin kuracağı sağlıklı işleyen bir iletişime bağlıdır. Günümüzde bu iletişimin en önemli kaynağı medyadır. Medyanın demokratik rejimlerdeki bu işlevi birçok tartışmayı beraberinde getirmektedir.

Medyanın hükümetler üzerinde de kamu adına kurduğu denetim işlevi, medyayı dördüncü güç olarak tanımlamamızı mümkün kılmaktadır. Medya yasama, yürütme ve yargı güçlerinin kullanılmasında ortaya çıkan olumsuz durumları ve gücün kötüye kullanımını ortaya koyabilecek bir fonksiyona sahip olmalıdır.

Yukarıdaki mülahazalardan da anlaşılacağı üzere günümüz demokrasilerinin işleyişinde medyanın, olumlu ya da olumsuz yönde etkisinin olacağı kaçınılmaz görünmektedir. Günümüz toplumunun zihin oluşumunu büyük ölçüde kitle iletişim araçları tarafından gerçekleştirildiği düşünüldüğünde söz konusu etkinin boyutları daha iyi anlaşılacaktır. Demokrasinin doğru biçimde işleyebilmesi için tercihlerin doğru yapılması ve kararların bu tercihi yapanların iradesine göre alınmasını gerektirmektedir. Tercihlerin doğru yapılabilmesi için de bireylerin doğru bilgiye sahip olması gereklidir. Diğer yandan halk adına karar veren temsilciler meclisinin halkın iradesine uygun yasaları düzenlemesi için de bir muhalefetin ve denetimin olması gerekmektedir. Söz konusu muhalefet ve denetim demokrasinin kendi kurumları içerisinde var olsa da demokrasinin kurumsal yapısından kaynaklanan bazı nedenlerden dolayı bu muhalefet ve denetimin çoğunlukla sağlıklı bir şekilde işlemediği görülmektedir. Kuşkusuz demokrasinin, dayandığı üç temel güç yasama, yürütme ve yargıdır ideal bir demokraside bu güçlerin bir birinden bağımsız olması gerekir. Kısaca güçler ayrılığı ilkesi olarak ifade ettiğimiz bu durum bazen güçler birliği şekline de dönüşebilmektedir. İşte medyanın demokrasilerde dördüncü bir güç olarak işlev görmesini önemi de burada

ortaya çıkmaktadır. Medya doğru enformasyonla hem bireylerin demokratik tercihlerini yaparken doğru karar vermelerinde hem de demokrasinin işleyişinde şeffaflığın sağlanması ve sürekli denetimin gerçekleştirilmesinde büyük rol oynayacağı tartışılmazdır. Kuşkusuz medyanın bunu gerçekleştirebilmesi için öncelikle kendi kurumsal yapısının aynı demokratik ilkelerle donatılmış olması ve buna göre işlemesi gerekmektedir. Halbu ki günümüz liberal – kapitalist toplumda medya kuruluşları da diğer bütün tecimsel kuruluşlar gibi rekabete dayalı birer ticari işletmeler görünümündedir. Bu da beraberinde tekelleşmeyi reyting kaygısını ve dolayısıyla medyanın temel işlevlerinden uzaklaşarak dezenformasyon yoluyla toplumun yanlış bilgilendirilmesine yol açmaktadır. Bu şekilde işleyen bir medyanın demokrasinin iyileşmesine ve gelişmesine herhangi bir olumlu katkısının olmayacağı da açıktır. Diğer yandan yukarıda saydığımız medyanın ticari kaygılarının sonucu olarak medya – siyaset, medya – iktidar ilişkilerinin de çoğunlukla çarpık bir şekilde yapılandığını ve bunun da medyanın demokrasi işlevini yerine getirmede engelleyici bir durum olarak ortaya çıktığını görmekteyiz. Özellikle ülkemiz demokratik hayatına şöyle bir göz attığımız da neredeyse on yılda bir kesintiye uğrayan Türkiye demokrasisinin gelişiminde Türk medyasının pek de olumlu sınav vermediği bilinen bir gerçektir. Hemen hemen medyanın büyük çoğunluğu darbecilerin yanında yer almış ve demokrasinin kesintiye uğraması onları çokta rahatsız etmemiştir.

Medya ve demokrasi arasındaki bütün bu ilişkiler düşünüldüğünde demokrasinin gelişimi açısından medyanın ne kadar önemli bir kilit olduğu açıkça görünmektedir. Biz bu çalışmada bütün bu tartışmalar ekseninde demokrasinin gelişimi açısından medyanın rolünü ortaya koymaya çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ

Demokrasi, kavramı ilk olarak Anadolu tarihçisi Heredot tarafından M.Ö 5. yüzyılda kullanılmıştır. Demokrasi; eski Yunancada halk anlamına gelen demos ile iktidar, egemenlik ve yönetim anlamına gelen kratos sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelen bir kavramdır.² Kelime olarak demokrasi, halk iktidarı, halk yönetimi anlamına gelmektedir. Dilimize (Fransızca) democratie sözcüğünden geçmiştir. Demokrasi, azınlıkta olanların haklarına saygı gösterilen, azınlıkta olanlara çoğunluğa dönüşebilme imkanını veren, yönetenin yönetilenler üzerindeki söz hakkı rızaya dayanan, özgürlükçü bir çoğunluk yönetimi, şeklinde de tanımlanmaktadır.

Demokrasi, yöneticilerin yönetilenler tarafından seçilmesi düşüncesine dayalı olan, yönetimle halk arasındaki ilişkilerin niteliği göz önünde bulundurularak, vatandaşlar arasında ekonomik bakımdan büyük farklılıkların olmaması gerektiği görüşünde bulunan, bireylerin doğuştan kazandığı ve sonradan sağlanan hakları için, ırk ya da mezhebe dayalı ayrıcalıkların olmaması gerektiğini savunan, toplumdaki iktidar sisteminin, insanlar arasındaki farklılıklara göre değil de benzerliklere dayanması gerektiği tezi üzerinde yükselen, eşitlik ilkesine dayalı yaşam ve yönetim biçimi olarak da tanımlanabilmektedir.³

Eşitlik ilkesine dayanan demokraside hakimiyet, oy hakkına sahip halka aittir. Demokrasinin ilk esası, hakimiyetin millete ait oluşudur. Oy hakkıyla bu hakimiyeti gerçekleştirecek olanlar çoğunluğu sağlayanlardır. Yani bütün insanların bir nokta üzerinde birleşmelerine imkan olmadığı için çoğunluğun hakimiyeti demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Halk idaresi, demek olan demokrasi bugün, bir memleket idaresi vazifesini görecekt olanların halk tarafından seçilmesi prensibine dayanmaktadır. Kısaca, demokrasi, kanun hakimiyetini ve belli devrelerde yapılan serbest seçimlere dayanan siyasi partiler hükümetini temsil eder.⁴

Yukarıdaki tanımların yanısıra farklı demokrasi tanımlarından da şu şekilde örnekler verebiliriz.

² Nurullah Aydın, *İnsan Hakları Demokrasi ve Medya*, Kum Saati Yay., İstanbul 2008, s.97.

³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 2002, s.258.

⁴ Fazıl Nalbandoğlu, *Demokrasi ve Rejimler Politikası*, Ankara 1950, s.3.

- Yoksulların ve yığınların oluşturduğu yönetim;
- İnsanların kendilerini, politikacılara ve kamu çalışanlarına ihtiyaç duymadan doğrudan ve sürekli olarak yönettikleri sistem;
- Hiyerarşi ve ayrıcalıklar olmaksızın yeterlilik ve fırsat eşitliğine dayanan bir toplum modeli;
- Sosyal eşitsizliklerin gidermeye çalışan bir refah ve yeniden dağıtım sistemi;
- Çoğunluğun yönetimi ilkesine dayanan bir karar alma sistemi;
- Çoğunluğun iktidarına bazı sınırlamalar getirerek azınlıkların hak ve çıkarlarını koruyan sistem;
- İnsanların, çıkarlarına saygı duyan ve hizmet eden hükümet biçimi.⁵

Uygulamada demokrasi, halkın yöneten ve yönetilen olmasını ya da halkın büyük çoğunluğunun iktidarın kullanımına katkıda bulunmasını gerektirmektedir. Demokrasi, sadece yönetilenlerin yönetenleri belirlediği bir sistem değildir. Demokrasi düşüncesi, genel olarak bazı öğelerden oluşur. Bunlar:

- *Kişi ve toplum ilişkilerinin belirlenmesi sürecine halkın tümüyle katılması;*
- *Azınlık haklarına saygılı bir çoğunluk yönetiminin sağlanması;*
- *Kişiyne ait hak ve özgürlüklerin korunması;*
- *Toplumsal tüm üyelerine fırsat eşitliğinin sağlanması;*⁶

Demokrasi, kamusal ile özel arasında sürekli tercüme, özel sorunları kamusal meseleler içinde yeniden biçimlendirme ve kamusal refahı özel projeler ve görevler içinde yeni bir biçime sokma pratiğidir.⁷

Demokrasinin temel koşulları özgürlük, eşitlik ve çoğunluğun yönetme hakkı olarak sıralanabilir. Demokrasilerde özgürlükten kast edilen, herkesin anayasal ve yasal sınırlar içerisinde başkalarının özgürlüklerini engellemeden istediği gibi hareket edebilmesidir. Özgür düşünceye sınırlama getirilmiş bir toplumda demokrasiden söz edilemez. Çünkü bütün özgürlüklerin varlığı düşünce özgürlüğünden geçmektedir. Demokraside eşitlik devletin vatandaşlara götürdüğü hizmetlerde ya da vatandaşlarına uyguladığı yasalarda, vatandaşlar arasında din, dil, ırk, inanç, eğitim, cinsiyet, siyasi ve ideolojik görüş farkı gözetmeksizin hiçbir ayırım yapmadan eşit davranmasıdır.

⁵ Mümtazer Türköne, *Siyaset*, Lotus Yayınevi, İstanbul 2003, 188-189.

⁶ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 2002, 387- 388.

⁷ Zygmunt Bauman, *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çev: Yavuz Alagon), Ayrıntı Yay., İstanbul 2005, s.246.

Çoğunluğun yönetme hakkı, çoğunluğun temsilcilerinin yönetme hakkıdır. Bu hak özgür, eşit koşullarda, serbest, gizli yapılan seçimlerle mümkündür. Azınlıklarda kendilerini temsil edecek temsilcileri aracılığıyla haklarını ve çıkarlarını sürekli koruyacak ve savunabilecektir.⁸

1.1. DEMOKRASİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Demokrasi düşüncesi, tarih boyunca farklı dönemlerde ve toplumlarda değişik yapıda gelişme göstermiştir. Günümüzdeki anlamıyla demokrasiye, çeşitli zamanlardaki düşünürlerin görüşleri ve devletlerin uygulamadaki pratikleri sonucu ulaşılmıştır. Bu nedenle demokrasi düşüncesinin gelişimi ve düşünsel temelleri İlk Çağdan başlayarak 20. yüzyılı da içeren bir süreçte ele almak gerekmektedir.⁹

Tarihi bakımdan demokratik rejimler Yunan sitelerinde ve aynı tipten sosyal gruplarda, doğrudan demokrasi şeklinde doğmuştur. Yurttaşlar Vatandaşlar Genel Kurulunda toplanır ve bu kurul bütün önemli kararları alırdı. Ayrıca, bu kararları uygulamak ve ülkeyi idare etmek için görevli hakimler seçerlerdi.¹⁰

Demokrasi sistemi Yunanlılar arasında gelişmiş, 6. ve 4. yüzyıllar arasında Atina sitesinde en olgun düzeyine çıkmıştır. Atina sitesinde çeşitli yürütme ve yargı organlarında görev alan yurttaşlar oy verme ve meclise katılma hakkına sahiptiler. Bu sistem ancak bütün halkın kolayca toplanabileceği ve görüşülecek meseleleri halkın anlayabileceği kadar küçük olan ülkelerde işleyebilirdi. Bu kentlerdeki nüfus oranının düşük olmasından dolayı doğrudan demokrasi uygulamasına olanak veriyordu. Kurulda sadece hür vatandaşlar bulunurdu. Kölelerin medeni hakları olmadığı gibi siyasi hakları da yoktu. Fakat bu dönemde tutsaklara (esirler) ve kölelere, diğerlerine verilen demokratik haklar verilmediği için, ayrıca kadınlara oy verme hakkı tanınmadığından bu devir demokrasisine, gerçek anlamda demokrasi demek mümkün değildir. Bu demokraside, köleler, tutsaklar ve kadınlar hariç herkes oylamada hazır bulunur, yönetime de seçilebilirlerdi.¹¹ Köleler ve kadınlar en zor işleri yerine getirdikleri için

⁸ Ali Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2007, 65-67.

⁹ Aydın, s.97.

¹⁰ Duverger, s.15.

¹¹ Ahmet Girgin, Eski Yunanda Kadın, Erişim Tarihi: 13.09.2009, <http://www.girgin.org/ansiklopedi/yunandakadin.htm>.

yurttaşlar kamu hizmetiyle uğraşıyordu. Yurttaşlar arasında eşitlik vardı ama insanlar arasında eşitlik yoktu.

“Atina sitesinde uygulanan demokratik yönetimde iki önemli siyasal kurum söz konusuydu: Beşyüzler Meclisi ile Eglezya.”¹²

*“Beşyüzler Meclisi otuz yaşını bitirmiş olan ve halkın bir yıl için kur’a ile seçtiği yurttaşlardan kurulu, daha çok bir yürütme organı niteliğindedir. Eglezya yani Halk Meclisi ise yirmi yaşını doldurmuş olan tüm yurttaşlardan oluşuyordu. Halk Meclisi, sitenin Agora denilen alanında yılın her otuzbeş, otuzaltı gününde bir kez toplanır; savaş ilanı, barış akdi, iç ve dış politikanın belirlenmesi ve özellikle kanunların yapılması gibi temel egemenlik haklarını kullanırdı. Yasama meclisi niteliğindedir. Halk egemenlik hakkını temsilciler yolu ile değil, bizzat kendisi kullandığı için de temsili bir demokrasi değil, doğrudan demokrasi niteliğini taşıyordu.”*¹³

Finley’e göre, Atinalılar ifade özgürlüğüne ve bu özgürlüğün uygulanmasına değer vermişlerdir, fakat Meclis’in hiçbir müdahale hakkı olmamasına da izin vermemişlerdir. Meclis tarafından geçerli sayılan kararın herhangi bir nedenle düzgün bir biçimde alınması koşuluyla, devletin yasal olarak müdahale edemeyeceği herhangi bir eylem, herhangi bir davranış biçimi mevcut değildi. Özgürlük, hukuk devletini benimseme ve karar alma sürecine halkın katılımı anlamına gelmekteydi, fakat bu da geri alınmaz haklara sahip olmak anlamına gelmemekteydi. Bunun yanı sıra devlet ifade özgürlüğünü kısıtlayan yasalar da çıkartabiliyordu.¹⁴

Atina’da yargı, sabit yasaların yanı sıra prosedür kurallarını da içermekteydi, başkanlık eden resmi görevli yıllık kent görevlileri arasından kurayla belirlenirdi. Davalarda kişiler belgeler sunsa da kendi sunumlarını sözlü olarak yapmaları gerekiyordu. Kamu ve özel davalarda kararlar, gizli oylama ve çoğunluk oyunu, tartışma olmadan karara bağlanıyordu. Bazı kamu davalarında Meclis mahkeme görevi üstlenmekteydi, fakat genellikle altı bin gönüllüden oluşan sürekli bir jüri listesinden kurayla seçilen jüriler çağrılmaktaydı.¹⁵

Atina Demokrasisi en parlak dönemini Perikles zamanında yaşamıştır. Bu dönemde devlet, bir tür sosyal yardım kurumu haline gelmiştir.

Perikles şöyle demektedir:

¹² Sever Tanilli, *Uygarlık Tarihi*, Adam Yayınları, İstanbul 2001, s. 34.

¹³ Tanilli, s.34.

¹⁴ Moses Finley, *Antik ve Modern Demokrasi*, (Çev. Deniz Türker), Ayraç Yayınevi, Ankara 2003, 102-103.

¹⁵ Finley, s.104.

“Bizim, komşularımızın yasalarına benzemeye çalışmayan bir siyasal sistemimiz vardır. Başkalarını taklit etmektense, onlara örnek oluşturmuyoruz. Sistemimiz, azınlık değil çoğunluk tarafından yürütüldüğü için, demokrasi deniyor. Özel anlaşmazlıklarımız olduğunda yasalar herkes için haklarda eşitliği sağlar. Fakat kamu alanında, bir bireye verdiğimiz değer, statüsünden değil, becerisinden kaynaklanır. Yoksul bir kimse de, devlete verebileceği bir hizmet varsa, itibarı yoktur diye hizmetten alıkonamaz. Ortak konularımızı özgür insanlara yakışan bir biçimde yönetiriz... Kamu yaşamımızda yasalara uymamazlık etmeyiz, çünkü hem yöneticilerimize hem de yasalara karşı saygılıyızdır, özellikle bizi haksızlıklardan koruyan ve yazılı olmadığı halde uyulmaması ayıp olarak kabul edilen yasalara...”¹⁶

Perikles, bir kanun çıkararak sadece yurttaşlık haklarına sahip anne babaların çocuklarını yurttaş kabul ederek yurttaşlığa sınırlama getirmiştir. Perikles’in yönetimde etkinliği olduğu zamanlarda bile meclisteki halkoyuna ihtiyacı vardı. Önerileri haftalarca meclise sunulurdu, alternatif öneriler değerlendirilirdi. Meclisin Perikles’in ve onun politikalarını kabul etmeme seçeneği hep vardı ve bunu arada sırada da yapıyorlardı. Kararlar Perikles’e ya da başka bir lidere bağlı değildi, karar meclise aitti. Lidere duyulan ihtiyaç, karar verme gücünde lidere devredilmesi fikrini içermiyordu.¹⁷

Kısa bir süre sonra Perikles bazı askeri yenilgiler nedeni ile yargılanarak para cezasına çarptırıldı. Ve bundan sonra Atina Demokrasisinin çöküşü başladı.

1.2. ANTİK YUNAN’DA DEMOKRASİYE KARŞI GÖRÜŞLER

İnsan toplulukları için ideal bir düzenden söz edilemeyeceğini savunan Sofistlere göre; insanların çıkarlarından ve ihtiyaçlarından vazgeçebilmeleri halinde toplumsal bir birleşme ve sözleşmeden bahsedilebilir. Fakat bu durum insan doğasına aykırıdır. İnsanın kendi ihtiyaç ve çıkarlarından vazgeçememesinin sebeplerinden biri bu düşüncenin fikri boyutudur; herkes için genel geçer olan evrensel bir bilgi varlığının olmayışıdır. Dolayısıyla herkes için geçerli ortak bir iradede söz edilmez. Diğer bir boyutu da maddi, fiziksel boyuttur. Güçlü olanın güçsüzü yendiği bir düzenin hakim oluşudur. Güçsüz insanların güçlü insanları yönetmesi, kontrol altında tutması ve güçlülerden daha etkili olması doğal düzene aykırıdır. Bu nedenle Sofistler demokrasinin de doğal düzene aykırı olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁸

¹⁶ Leslie Lipson, *Demokratik Uygurluk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1984, s.20.

¹⁷ Finley, s.36.

¹⁸ Aydın, s.98.

Alkibiades Atina Demokrasisini “*herkesin teslim ettiği bir delilik*”¹⁹ olarak nitelendirmiştir. Xenefon da, Atina Anayasasında demokrasiyi eleştirmiştir. Demokrasiyi, cahilliği ve disiplinsizliği yücelttiği için kınamıştır. Xenefon’a göre köleler ve yabancı göçmenler itaatsizdirler ve yerlerinde durmazlar. Fakirler, çoğunlukta olmalarının verdiği gücü, aşırı vergilerle mülklerini kamusallaştırma yoluyla, zenginleri soymak için kullanırlar.²⁰

Antik Yunanda özgür vatandaşlar devletlerinin sınırları içindeki seçim mücadeleleri ve siyasal tartışmalara katılmak ve diğer taraftan başka devletlerle sürdürülen ilişkilerle ilgili karar vermek zorunda kaldıkları için kamu hayatı hakkında özlü ve kapsamlı görüşlere sahip olmuşlardır. Bu nedenle dönemin siyasal yaşamına egemen olan genellik ve açıklık ilkeleri, bireysel ve toplu kanıların birbirleriyle kaynaşarak ortaklaşa bir ifadeye dönüşmesini kolaylaştırmışlardır.²¹

Antik çağda entellektüellerin çoğunluğu halk yönetimini uygun görmemişlerdir ve demokrasiyi haklı gösteren kuralların uygulamada işleyemeyeceği ve demokrasinin uygulanmaya devam edebilmesi için kuralların işlenmesine izin de verilmemesi gerektiği konusunda aynı fikirde olmuşlardır.²²

1.2.1. Platon

Platon herhangi bir kişinin devleti yönetmesine karşı olmuştur. Platon’a göre devlet akla ve bilgi edinme yetkisine sahip olan yönetici sınıf ve bilgiler tarafından yönetilmelidir. Platon Devlet adlı eserinde şu ifadelerde bulunur:

“Oligarşiden demokrasiye geçiş nasıl olur? Alabildiğine zengin olmak isteğinin, doymak bilmez bir mal açlığının sonucu değildir bu? Bu düzenin başındakiler, kudretlerini mala, mülke borçlu oldukları için, gençlerin hovardalıklarını, baba mallarını harcayıp tüketmelerini kanunlarla önleyemeye gitmezler; çünkü daha zengin, daha hatırı sayılır olmak için, bu hovardaları borçlandırıp mallarını ellerinden almak isterler. Bir devlette yurttaşların hem zenginlik peşine düşmeleri, hem de ölçülü, tokgözlü olmaları mümkün müdür? Bu iki şeyden birini gözen çıkarmak şarttır değil mi? İşte bu yüzden oligarşilerde devlet adamları, yuttaşların ölçüsüz para harcamalarına, israflarına göz yumarlar. Sonunda da iyi soylu yiğit kişileri beş parasız bırakırlar. Böylece toplumda bir sürü işsiz türemeye başlar. İçlerinde zehir

¹⁹ Ahmet Girgin, *Eski Yunanda Kadın*, Erişim Tarihi: 09.05.2009, <http://www.girgin.org/ansiklopedi/yunandakadin.htm>.

²⁰ Ahmet Girgin, *Eski Yunanda Kadın*, Erişim Tarihi: 09.05.2009, <http://www.girgin.org/ansiklopedi/yunandakadin.htm>.

²¹ Arsev Bektaş, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2007, s.14.

²² Finley, 15-17.

taşıyan bu başıboş insanların kimi borca boğulmuştur, kimi yüzkarasına, kimi de her ikisine. Mallarını ellerinden alanlara ve bütün yurttaşlara kin besler, gizli gizli toplanıp onlara kötülük etme yollarını ararlar. Bütün düşünceleri devleti yıkmak, düzeni değiştirmek olur.”²³

Mal, mülk, duygu ve savaşıma hazır yapıları gereği işçi, köylü, zanaatkar ve askerler yönetimde yer almamalıdır.

Platon’a göre devlet dışarıdan gelecek en küçük sebeplerle sarsılırsa, o ülkede kargaşa ve iç savaşlar başlar. Bu durumda ikiye bölünen halkın bir kısmı yabancı oligarşiden, bir kısmı yabancı demokrasiden yardım ister. Savaşlar sonucunda fakirler düşmanlarını yendikleri zaman demokrasi kurulacaktır. Demokrasi kurulunca kimi zenginler öldürülür, kimi yurt dışına sürülür. Devlet işleri eşit koşullarda paylaşılır, çoğu zaman da iş başına gelecekler kurayla seçilir.²⁴

Platon’a göre demokratik sistemde herkes özgürdür, insanlar yaşam biçimlerini kendileri şekillendirebilir, ahlaki değerler önemsenmez, bir devlet adamının nasıl yetişmesi ve hangi bilgileri edinmesi gerektiği düşünülmez. İktidarı elde etmek için kişinin kendini dost olarak göstermesi yeterlidir. Bu demokratik düzenin insanında saygısızlık ve düzensizlik baş gösterir. Böylece saygısızlık nezaket, düzensizlik hürriyet olur. Bu sebeplerden dolayı demokrasiyi zorbalık izleyecektir. Oligarşiyi yıkan doymak bilmez zenginlik tutkusuyorsa, demokrasiyi yıkanda özgürlük tutkusu olacaktır. İnsanların istedikleri gibi hareket edebildikleri bir yerde kargaşa ve düzensizlik ortaya çıkacaktır. Bu kargaşada halk birini koruyucu olarak başa getirecektir. Bu koruyucu zorba bir kişi olacaktır. Aşırı ve düzensiz bir özgürlük halka köleliğin en ağırını, efendilerin en belalısını getirecektir.²⁵

Platon mağara tasvirinde dünyayı mağaraya benzetiyor ve yaptığı benzetmede, bu mağarada ateş çevresinde oturan insanların duvarlarda gördükleri, yalnızca hayal olan, gölgeleri gerçek sandıklarını savunuyordu. İnsanoğlunun fizik dünyayı algılamasının gerçeğe aykırı olduğunu ve dolayısıyla onun gerçeği gösterecek filozoflara emanet edilmesi gerektiğini iddia eden Platon’a göre gerçek sadece filozofların mantıksal düşünce sisteminde mevcuttur. Kitlelerin oyunun değerinin tartışmalı olduğunu bu düşüncesine dayandırır.²⁶

²³ Eflatun, *Devlet*, (Çev: S.Eyüboğlu, M.A. Cimsoz), Remzi Kitabevi, İstanbul 1988, 239-240, (555).

²⁴ Eflatun, s.241,(556- 557).

²⁵ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yay., İstanbul 2000, 33-34.

²⁶ Bektaş, 14-15.

Platon’a göre devlet akla ve bilgi edinme yetisine sahip olan yönetici sınıf ve bilgiler tarafından yönetilmelidir.²⁷ Bu yönüyle aristokrasiyi yani belli bir sınıfın egemenliğine dayanan yönetim biçimini savunarak dönemin demokratik düzenine karşı çıkmıştır.

1.2.2. Aristoteles

Aristoteles dönemindeki demokrasiyi halk egemenliği adı altında sadece yurttaş kabul edilen belli bir kesimin çıkarlarına hizmet eden bir sistem olarak tanımlamıştır.²⁸

Aristoteles’e göre devletin asıl amacı yurttaşlarının refahını ve ahlaki bakımdan gelişmelerini sağlamaktır.²⁹ Bu nedenden dolayı bir devletin iyi ya da kötü oluşunun değerlendirilmesi yönetim biçimine göre değil amacını yerine getirebilmesine göredir. Aristoteles yönetimin toplumun egemen sınıfının hakimiyetinde olduğunu savunur. Yönetenler tek kişiden, az kişiden ya da çok kişiden oluşur. Değişik yönetim biçimlerini ön görür ve inceler. Göze Aristoteles’in yönetim anlayışıyla ilgili şunları demektedir:

*“Yönetimlerin birbirlerinden ayrılmasını sağlayan kriterleri belirleyen Aristoteles, bu kriterlerden birinin nicelik kriteri olduğunu söyler. Buna göre, devleti bir kişi, bir azınlık ya da çoğunluk yönetebilir. Ancak nicelik kriteri ile birlikte ikinci bir kriter de göz önünde tutulmalıdır. Bu ikinci kriter yönetimin niteliği ile ilgilidir. Herkesin iyiliğini sağlamayı amaçlayan yönetimler iyi ya da adil yönetimlerdir”.*³⁰

Alaeddin Şenel, genel yararı gütmelerine ya da egemen kişinin veya sınıfın çıkarını kollamalarına göre Aristoteles’in gerçek yönetim biçimleri ve bozuk yönetim biçimleri olarak altı yönetim biçiminden bahseder:

1. Tekin genel yararı izleyen yönetimi “monarşi”
2. Azlığın genel yararı izleyen yönetimi “aristokrasi”
3. Çokluğun genel yararı izleyen yönetimi “politeia”
4. Çokluğun sınıfsal çıkarı izleyen yönetimi “demokrasi”
5. Azlığın sınıfsal çıkarı izleyen yönetimi “oligarşi”
6. Tekin kişisel çıkarı izleyen yönetimi “tiranlık”³¹

²⁷ Aydın, s.99.

²⁸ Aydın, s.100.

²⁹ Aydın, s.100.

³⁰ Göze, s.44.

³¹ Alaeddin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2004, s.172.

Göze Aristoteles'in demokrasi ve oligarşi ayrımıyla ilgili şu sözlerine yer vermektedir.

*“Demokrasi ile oligarşiyi ayıran esas kriter zenginlik ya da yoksulluk kriteridir, ama bu konuda genellikle hata yapılmakta ve halkın egemen olduğu yerde demokrasi ve azınlığın egemen olduğu yerde de oligarşi olduğu söylenmektedir. Çünkü demokrasi gevşek, otoritesi zayıf bir rejim olarak zamanla egemen olanlarla olamayanların çatışmasına sahne olacaktır. Bu çatışma güçlendikçe egemen olanlar demokrasiye son verecek ve zorbalığı (tiranlık) getireceklerdir”*³²

Sayıcı ister az ister çok olsunlar, insanlar servetleri sayesinde yönetiyorlarsa bu bir oligarşidir ve eğer yönetenler yoksulsa bu da demokrasidir.³³

Aristoteles'e göre fakir fakat özgür olanlar çoğunluğu sağlayarak yönetimi ellerine alırlarsa, bu yönetim biçimi demokrasi olur. Toplumun içinde çeşitli zümreler, gruplaşmalar bulunur. Halk içinde tarımla, el sanatlarıyla, ticaretle uğraşanlar, denizciler, işçiler, malı mülkü olmayanlar vardır. Erdem, soyluluk ve eğitim toplumun ileri gelenlerini belirleyen özelliklerdir.³⁴

Aristoteles tek başına doğru karar veremeyenlerin mecliste toplu halde daha doğru karar verebileceklerini ileri sürerken, öte yandan da devletin önemli mevkilerinin varlıklı, erdemli ve yetenekli olan vatandaşlara verilmesini önerir. Böylece demokratik meclisler aracılığıyla erdemli ve yetenekli olanların yönetici olduğu bir düzeni savunur. Aristoteles'e göre, kitle içindeki bireyler, bu özelliklerinden dolayı, yalnız başlarına verebilecekleri kararlardan daha anlamlı sonuçlara ulaşabilirler.³⁵

Aristoteles, Politika adlı eserinde demokrasinin, geniş kırsal bir arazide kurulu, ülkenin dört bir yanına dağılmış, genellikle bir araya gelemeyen ya da buna ihtiyaç duymayan sayıca fazla olan çiftçi ve çoban nüfusuna sahip bir devlette olabileceğini öne sürmektedir.³⁶ Çok fazla üyesi olan bir devlet, gerçek bir anayasaya sahip olmasının neredeyse imkansız olması nedeniyle gerçek bir devlet olmayacaktır.³⁷

Aristoteles'e göre demokrasi uygulamaları farklılık gösterebilir; bazı demokrasi uygulamalarında mülkiyet ölçüsü aranır, seçilebilmek için çok az malı olan ya da az vergi veren kişiler de yönetim görevlerine seçilebilir. Farklı bir demokrasi

³² Göze, s.48.

³³ Finley, s.22.

³⁴ Göze, s.48.

³⁵ Bektaş, s.15.

³⁶ Finley, 10-11.

³⁷ Finley, s.27.

uygulamasında seçmen olmak için mülkiyet şartı aranmaz, fakat seçilmek için mülk sahibi olma şartı aranır, bu uygulamada yasaların üstünlüğü vardır. Diğer bir demokrasi uygulamasında seçmek ve seçilmek için mülkiyet sahibi olma şartı aranmaz, fakat bu uygulamada yerine getirilen görevler için ücret ödenmez, dolayısıyla geliri olanlar görevlere talip olurlar, bu uygulama biçiminde de yasalar üstündür. Yasalara saygı duyulmayan demokrasi uygulamasında demagoglar(halk avcıları) ön plana çıkar. Halkın iradesi yasaların hükmünün üstünde gelir. Yasaların egemenliğini koruyamadığı bu uygulamada halkın desteklediği önderler demagoglar yaratır. Halk monarklaşmaya başlar, monarklaşan halk despotlaşmaya başlar.³⁸

Demokraside düşülen hata; belli bir bakımdan eşit sayılan insanların mutlak olarak her alan ve konuda eşit oldukları düşüncesidir. Herkes aynı derecede özgürdür, öyle ise herkes mutlak olarak eşittir denir ve bu eşitlik adına demokraside demagoglar, zenginlerin mallarına el koyup dağıtılması yoluna giderler, durumları sarsılan, gururları incinen zenginler de çeşitli eylemlere girişerek demokrasinin sonunu hazırlarlar.³⁹

Sonuç olarak Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi İlk Çağ düşünürleri demokrasinin ilk biçimlerini gösteren Yunan site devletlerini, yönetimde bilgi ve bilgeliğe yeterince önem vermemiş olmaları dolayısıyla eleştirmişlerdir.⁴⁰ Yönetme bilgi, beceri ve ahlakına sahip kişilerin yönetime geçmesini savunan bu düşünürler, toplumun genel yararı ve ahlakını gözetken önerilerde bulunmuşlardır.

Antik Yunan demokrasisi küçük şehir devletleri için uygun olan doğrudan bir yönetim biçimi olduğu için, toplumlar gelişip, genişleyip büyüdükçe bu tür uygulamalar ihtiyaca cevap veremez hale gelmiş ve yeni arayışlar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁴¹

1.3. DEMOKRASİNİN YENİDEN ORTAYA ÇIKIŞI

Avrupa Orta Çağı'nda siyasal bir yönetim biçimi olarak demokrasinin izlerine hiç rastlanmaz. Bu dönemde yönetimde yalnızca krallar, din adamları ve toprak sahiplerinin elinde olduğu mutlakiyet rejimleri geçerli olmuştur. Tarım alanında yaşanan gelişmeler karasabanın bulunması ve sulak arazilerde suyun kontrolünün sağlanması, tarımı yükselen bir değer haline getirmiştir. Şehir hayatının yok olmasıyla

³⁸ Göze, s.49.

³⁹ Göze, s.50.

⁴⁰ Aydın, s.100.

⁴¹ Aytekin Yılmaz, *Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s.62.

malikaneler etrafında toplanan halk sayesinde feodal sistem oluşmaya başlamıştır. Bu yaşam biçimini kabul eden halk giderek yoksullaşmaya başlamıştır. Bu dönemde toprak sahibi olmak, her açıdan önemli bir güçtü. Bağışlarla ve toplanan sadakalarla manastırlar çok zenginleşmiş ve güçlü toprak sahibi olmuşlar, siyasal ve manevi güçlerini arttırmışlardır. Kiliseler kendilerine karşı gelenleri cezalandırmak için engisizyon mahkemeleri kurmuşlardır.⁴²

13. yüzyıldan sonra zamanla ortaya çıkan bilimsel, sosyal, ekonomik ve felsefi bazı gelişmeler, feodal düzene de çeşitli yönleriyle yansımıştır. Bunlardan, demokrasi ve insan hakları düşüncesinin gelişimi açısından en önemli olanı, kilisenin doğal hukuk anlayışını yeniden yorumlayışdır. Kilise 13.yüzyılda dini, akıl ile temellendirme anlayışını benimsemeye başlamıştır. Aquinolu Thomas, “*Doğal yasa, bize Tanrı tarafından bahşedilen aklın ışığından başka bir şey değildir, çünkü neyi yapmak ve neden sakınmak gerektiğini ancak onunla biliriz*”, diyerek akla Tanrısal bir güç atfetmiştir. Bu güç ile insanlar, doğada zaten var olan kuralları akli ile bulabilir ve bu kurallarla toplumsal yaşamı düzenleyebilir. Bu dönemden sonra bireysel ve toplumsal eylemleri düzenlemede din kuralları yerini, insanların sahip olduğu akıl ile keşfettiği doğal hukuk kurallarına bırakmıştır ve insana verilen değer artmıştır. Bu değişim sonucunda 15 Haziran 1215’te kral I.John, Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) adlı belgeyi imzalamak zorunda kalmıştır. Siyasi temsil düşüncesi doğmuş, parlamento fikri ortaya çıkmış ve kralın yetkileri sınırlanmaya başlamıştır.⁴³

Yeni Çağ bilim ve teknoloji, ekonomi ve felsefe alanlarında önemli gelişmelere sahne olmuştur. Bu gelişmeler Avrupa’nın siyasi ve sosyal yapısını da etkilemiş, insana bakış açısı değişmiştir. İnsan hakları ve demokrasi düşüncesi; çeşitli belge ve bildirilerin konusu olmuş ve hukuk alanında yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Bu dönemde yeni insan düşüncesi oluşmuştur. Bu insan tipi, her türlü iç ve dış etkiden kurtulmuş, kişiliğini bulan ve kendine güvenen yepyeni bir varlıktır. Bu varlık ırk, kavim, parti, lonca ve aile bağlarından kopmuştur. Dönemin insanı olabildiğince özgür ve özgündür; başkalarına benzemeyi istemez. Yeni insan, dünyaya ortak bir görüşle değil, objektif bir bakışla bakar ve düşünür; kendine özgü düşünce, görüş ve duyguları

⁴² Aydın, s.101.

⁴³ Aydın, 102-104.

vardır. Yeni insan kendini geliştirir. Bu gelişmeyi ancak bireysel yaşamakla sağlayabilir.⁴⁴

Hümanizm akımının ortaya çıkmasıyla birlikte insana bakış değişim göstermeye başlamıştır. Düşünen insan ön plana alınmış, bireyselliğe ve farklılıklara dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Hümanizm akımı insanlarda kendi yasasını oluşturma ve haklarına sahip çıkma bilincini uyandırmıştır. İnsanlar dil, ekonomik yaşam ve kültür benzerlikleri etrafında toplanmaya başlamış, ulus devletler kurmuşlardır. Vatan bilincinin gelişmesiyle birlikte, yurttaşlık ve halk kavramı önem kazanmıştır.

Diğer yandan insanın her alanda özgür olması gerektiğini savunan liberalizm akımı ekonomiden siyasete, toplumsal yaşamın her alanında etkisini göstermiştir. Bu gelişmelerin akabinde ekonomide özgürlüğü savunan kapitalizm, siyasal alanda liberalizm, halk egemenliği kavramına ortam hazırlamıştır.⁴⁵

Thomas Hobbes, John Locke, Montesquieu ve Rousseau bu gelişmelere önemli katkılarda bulunmuşlardır.

1.3.1. Thomas Hobbes

Modern sözleşme kuramcılarının ilki olan Hobbes, insanların sivil toplumu oluşturmadan önceki doğa durumunu, nefret ve savaş hali olarak tanımlamış, devletin yönetenim biçiminin monarşi, aristokrasi ya da demokrasi olabileceğini belirtmiştir.⁴⁶

Hobbes sahiplenici bireycilik anlayışını ilk ortaya koyan kişidir. Sahiplenici bireycilik anlayışına göre birey olmak, birşeye sahip olmaktır. Bu sahip olmak düşüncesi, birinin yalnızca kendi kişiliğine ve yeteneklerine sahip olmasını değil, aynı zamanda sahip olduğu yetenekleri kullanarak başka şeyleride elde etme imkanına sahip olması demektir. Bu sebepten dolayı bu anlayışta özgür veya eşit olmak da birşeye sahip olmaya bağlıdır.⁴⁷

⁴⁴ Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, 194-195.

⁴⁵ Aydın, s.106.

⁴⁶ Müzeyyen Eroğlu, “*John Locke’un Devlet Teorisi*”, Erişim Tarihi: 19.12.2010, <http://www.akademikbakis.org>.

⁴⁷ Naci İspir, *C.B Macpherson Liberal Demokrasi Eleştirisi*, Arı Sanat, İstanbul 2008, s.29.

Sahiplenici bireycilik anlayışında demokrasi, kişinin bireysel tercihlerini en iyi şekilde nasıl seçeceği konusunda özgür olması gerektiği görüşüyle haklı kılınmaya çalışılmıştır.⁴⁸ Demokrasi sahip olma kavramı üzerine kurulmuştur.

Hobbes'un düşüncesinde devletin temel işlevi sadece bireyin fiziksel korumasını yapmak değildir. Devlet aynı zamanda yurttaşların ticaret ve mesleklerinde engelsiz ilerlemesini sağlamak zorundadır. Bunun için devlet gelirden ziyade tüketimin, gelirin vergilendirilmesinden ziyade tüketimin vergilendirilmesiyle özel teşebbüsü teşvik etmeli ve Protestan ahlakına uygun olarak çalışabilecek kapasitede bireyleri çalışmaya zorlamalıdır.⁴⁹

Hobbes mutlak bir devleti meşrulaştırmak için insanların anlaşarak doğa durumundan uzaklaşmışlar gibi hareket etmeleri gerektiğini savunmuştur. Zorunlu olarak yönetim iki şekilde ortaya çıkabilir: Birincisi, insanları denetimi altında tutan ya da fetihler yapan bir insan veya insan grubu tarafından. İkincisi, bütün doğal güçlerini bir kişi veya bir gruba vermek amacıyla birbirleriyle yazılı anlaşmalar yapan insanlar tarafından.⁵⁰

Hobbes'un siyaset felsefesinin temelini oluşturan eşitlik kavramıdır. Hobbes'a göre insanlar, hem bedensel yönden hemde zihinsel yönden eşit yaratılmışlardır. İnsanların doğal durumu her insanın diğer bütün insanlara karşı olduğu savaş durumudur. Düzenin sağlanabilmesi için her bireyin isteyerek ödediği bedel, özgürlüğünü ve malını mutlak bir hükümdarın gözetimine teslim etmesidir. Çok sayıda insan, kendi rızasıyla tek bir insan tarafından temsil edildiğinde tek bir kişilik haline gelir. Egemen gücün olmadığı sözleşme durumunda kurallar, kişisel ihtirasların kurbanı olacaktır ve toplum tekrar kargaşa ve savaş ortamına geri dönecektir. Bundan dolayı bu ilk sözleşmenin ardından egemen gücün belirlenmesiyle tam anlamıyla demokrasiden sözedilebilir.⁵¹

Demokratik yönetim biçimlerinde yapılması gereken toplantılara herkes katılabilir ve herkese kendi amaçlarını gerçekleştirebileceği ümidi verilir. Demokratik meclislerde yapılan tartışmalarda herkes kendi çıkarları doğrultusunda konuşacağından doğal durumda var olan çatışma ve rekabet yeniden başlayacaktır. Böylece demokrasi

⁴⁸ İspir, s.30.

⁴⁹ İspir, s.31.

⁵⁰ İspir, s.35.

⁵¹ Naci İspir, "Thomas Hobbes ve Demokrasi", *Felsefe Dünyası*, 2003-2, Sayı. 38, 143-144.

Hobbes'a göre rekabeti yok etmek yerine yeniden üretecek ve insanlar tekrar doğa durumuna geri dönecektir.⁵²

Hobbes'un sözleşmeyi, herhangi bir yönetim biçiminin meşruluğunun temel şartı olarak kabul etmesi ve sözleşmeye dayanan devletin demokrasiyi içerdiğini ifade etmesi, devletin ilk oluşum biçiminin demokratik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Hobbes demokratik yönetim biçiminin doğa durumunun karakteristiği olan ve herkesin herkese karşı savaşına yol açan rekabet, güvensizlik ve ihtişam unsurlarını yeniden ürettiğini söyleyerek demokrasinin uygulanabilirlik bakımından uygun bir yönetim biçimi olmadığı sonucuna varır. Hobbes'un asıl amacı, merkezi otoriteyi bir iç savaşa meydan vermeyecek şekilde mutlak bir egemenlikle donatmaktır.⁵³

Hobbes'un bireysellik ile ilgili öncülleri ve eşit doğal hakları toplum öncesi bir durum olarak kabul etmesiyle modern liberalizmin yükselişi için bir yol olmuştur.

1.3.2. John Locke

1632-1704 yılları arasında yaşamış olan John Locke düşünce özgürlüğünü ve eylemlerimizi akla göre düzenleme anlayışını geniş ölçüde yayan ilk düşünür olarak; gelenek ve otoritenin her türlüünden kurtulmak gerektiğini, insan hayatına ancak aklın kılavuzluk edebileceğini ileri sürer. İnsanların doğuştan getirdikleri temel haklarını, özgürlükçü ve eşitlikçi bir çerçevede koruyarak konuşarak sürdürülmesini amaçlayan liberal demokrasi olarak bilinen siyaset kuramının öncülerinden biridir.⁵⁴

Locke'un görüşünde, tüm insanlar kendilerini kendi rızalarıyla politik bir toplumun üyeleri yapmaya dek doğallıkla o durumdadırlar ve öyle kalırlar. Locke'un doğa durumu düşüncesi Hobbes'unkinden çok ayrıdır. Locke'a göre doğa durumu ile savaş durumu arasında kökten bir ayrım vardır. Herhangi bir otoriteye bağlı kalmaksızın, bir arada akla göre yaşayan insanlar, sözcüğü gerçek anlamıyla doğa durumundadırlar. Herhangi birşeye zorlama, haksız olarak uygulandığında, savaş durumu yaratır, fakat bu doğa durumuyla özdeşleştirilmelidir çünkü bu durum olması gereken doğa durumunun çiğnenmesini oluşturur. Doğa durumu bir başı buyruluk

⁵² İspir, *Thomas Hobbes ve Demokrasi*, s.146.

⁵³ İspir, s.248.

⁵⁴ Müzeyyen Eroğlu, "*John Locke'un Devlet Teorisi*", Erişim Tarihi: 19.12.2010, <http://www.akademikbakis.org>.

değildir, özgürlük durumudur. Doğa durumunun yasası akıldır. Bu yasa tüm insanlığa, insanların eşit ve bağımsız oldukları için, hiçkimseye yaşamlarında, sağlıklarında, özgürlük ve mülkiyetlerinde zarar vermemeleri gerektiğini öğretir.⁵⁵

Doğal yasa Hobbes'tan farklı olarak Locke için başka bir anlam taşımaktadır. Hobbes için doğal yasa güç, zor ve aldatma yasası demekken, Locke için Tanrı ve hakları üzerine insanın Tanrı ile ilişkisi üzerine ve insanların akılsal yaratıklar olarak, temel eşitlikleri üzerine düşünebilen ve akıl tarafından bildirilen evrensel olarak tüm insanları bağlayıcı bir ahlaksal yasa demektir.⁵⁶

Locke sivil toplumun ve hükümetin akılsal bir temele dayandığını göstermekle ilgilenir. Bunu göstermesini sağlayabilmesinin tek yolu onların usa dayandıklarını ileri sürmektir. Sivil bir toplum, doğa durumundaki herhangi bir sayıda insanın tek bir yüksek hükümet altında tek bir halk, tek bir siyasal kitle oluşturmak için topluma girdikleri her yerde ya da herhangi biri kendini oluşmuş bir hükümete dahil ettiği bütünleştiği zaman doğar.⁵⁷

Locke teolojik temellere dayanan kralın mutlak ve tanrısal hukukunu reddetmiş, yönetimin ve siyasi gücün ortaya çıkabilmesi için başka bir kaynak bulmanın zorunluluğuna değinmiştir. Locke'a göre doğa durumu bir barış, karşılıklı yardımlaşma ve birbirini koruma halidir.⁵⁸

İnsanların doğal durumundaki yaşamlarında, kanun, düzen ve siyasal otorite bulunmaz. Doğal durumlarında insanlar yaşama, özgürlük ve mülkiyet hakkına sahiptirler. İnsanların doğuştan kazandığı bu haklarından vazgeçilemez. Fakat insanların bu doğal yaşamında kendilerini korumak için başkalarını cezalandırma ve öldürme hakkıda ortaya çıkar. Güçlü olanlar zayıf olanları ezebilir. Bu doğal durumun elverişsiz ve tehlikeli olan yaşam tarzından doğal haklarını korumak amacıyla, ortak rızaya dayanarak toplumsal sözleşmeyi gerçekleştirirler.⁵⁹

Locke'un toplumsal sözleşmesinde halk devlete sadece başkalarını cezalandırma ve öldürme hakkını devreder, doğal haklarını devretmez. Hobbes'tan farklı olarak

⁵⁵ Copleston, *Felsefe Tarihi*, İdea Yayınları, İstanbul 1998, s.135.

⁵⁶ Copleston, s.135.

⁵⁷ Copleston, s.139.

⁵⁸ Müzeyyen Eroğlu, "*John Locke'un Devlet Teorisi*", Erişim Tarihi: 19.12.2010, <http://www.akademikbakis.org>.

⁵⁹ Ufuk Aydın, *Uygarlık Tarihi*, Erişim Tarihi:10.07.2010 <http://books.google.com.tr>.

Locke devleti bir canavar gücünde değil, bir işletmeci, müdür konumunda ele alır. Locke'un devlet anlayışında otorite ve siyasal güç gerçekten halkın elindedir.⁶⁰

Locke'a göre insanlar doğal düzenin güvensizliği ve bozukluğuna karşı kendilerini korumak için sivil topluma girmektedirler. Sivil topluma geçişteki temel amaç, mülkiyet hakkını korumaktır.⁶¹

Locke'a göre insanlar özgür ve eşit doğmuşlardır ve bu sebepten başkalarının özgürlüklerine saygı göstermekle yükümlüdürler. İnsanlar gereksinimlerini daha iyi karşılayabilmek ve doğal haklarını koruyabilmek için üstün bir güç oluşturmak istemişlerdir. Bu gücü oluşturabilmek içinde bilerek ve isteyerek bir sözleşme imzalamış devlet ve hukukun üstünlüğünü kabul etmişlerdir.⁶²

Locke'un doğal mülk edinme hakkı üzerinde duruşu, onun sivil toplum ve hükümet kuramının merkezinde yer alır. Cumhuriyet bünyesinde biraraya gelen insanların asıl amacı kendi mallarını korumaktır. Locke'a göre insanların hayatını, özgürlük ve toprağını koruma hakkı vardır. Tabiat konuları, insanların eşit ve bağımsız olmalarını, başkalarının hayat, sağlık, özgürlük ya da mülkiyet haklarına zarar vermemelerini gerekli kılar.⁶³

Locke, bireysel mülkiyete bazı sınırlamalar getirir. İlk olarak insan mülk edinirken başkalarından yeterince bırakmalıdır. İkinci olarak herkes bir nimetten nimet yokoluncaya kadar yararlanıyorsa o bireyin mülkiyet hakkı doğar. Herkes hakkı kadar almalı başkalarının hakkını gasp etmemelidir. Üçüncü olarak mülkiyet hakkı bireyin kendi çalışmasının miktarıyla orantılı olmalıdır.⁶⁴

1.3.3. Montesquieu

Montesquieu 1689 – 1755 yılları arasında yaşamış ünlü Fransız filozofudur. Montesquieu toplum, yönetim ve hukuk konusunda karşılaştırmalı olarak gerçekleştirdiği araştırmalarıyla ön plana çıkmıştır. Siyaset konusuna, tarih filozofu olarak yaklaşan Montesquieu farklı toplumlardaki, pozitif hukuk sistemlerinin halkın karakterine,

⁶⁰ Ufuk Aydın, *Uygarlık Tarihi*, Erişim Tarihi:10.07.2010 <http://books.google.com.tr> .

⁶¹ İspir, s.69.

⁶² Hançerlioğlu, s.195.

⁶³ İspir, s.56.

⁶⁴ İspir, s.57.

ekonomik koşullara ve iklime göre değiştiğini söylemiştir. Ve bütün bu temel koşullara, yasaların ruhu adını vermiştir.⁶⁵

Yasaların ruhu adını verdiği çevresel etmenler üzerinde duran Montesqieu, yasaları doğal haklara, doğal hukuka ve toplum sözleşmesi kuramlarına dayandıran, diğer aydınlanma düşünürlerinden ayrılır. Montesqieu kuzey, güney ve orta iklim kuşakları insanların, iklimsel etkilerden dolayı, farklı karakterlere, farklı siyasal kurumlara sahip oldukları yolunda görüşleri vardır. Montesqieu'a göre despotizm, büyük iklim farklılıkları olan ve geniş düzlüklerin bulunduğu ülkelerde, rneğin Rusya'da – İran'da ortaya çıkar. Ne soğuk ne de sıcak olan bir iklimin hüküm sürdüğü, toprakları dağlarla ve ırmaklarla bölünmüş Avrupa gibi ülkelerde monarşi ortaya çıkar. Montesqieu yasaların, siyasal düzenin, siyasal kurumların şeklini sadece iklim ve evre etmenlerinin belirlediğini söylemez, bunlara ek olarak maddi, din, gelenek, ekonomide yasaları belirleyen etmenler arasındadır. Tüm bunlar birleşerek yasaların ruhunu oluştururlar.⁶⁶

Montesqieu yönetim biçimleriyle ilgili görüşlerini ortaya koyarken  yönetim biçiminden bahseder; eğer başta tek bir kişi varsa, yasaların ya da kişinin yönetimine göre devlet, monarşik ya da despotik olur. Burada monarşi, mutlak monarşiden farklı olarak bir tür meşrutı monarşi(anayasal-parlamentar) olup bu yönetim biçiminde, kralla halk arasında, aristokratlar ve komünler gibi aracı kurumlar bulunur. Despotik yönetimde(mutlak monarşi) arada aracı kurumlar bulunmaz, yasalara bağlı olmayan kralın keyfi yönetimi söz konusudur. Eğer tepede birden fazla kişi ortaklaşa oturuyorsa, bir cumhuriyet yönetimi var demektir. Cumhuriyet monarkın olmadığı, demokrasi aristokrasi karışımı bir yönetimdir. İktidar halkın bir bölümünde olduğunda bu aristokrasi; fakat iktidar halkın büyük çoğunluğunda olduğunda bu bir demokrasi olacaktır.⁶⁷

Egemen gücün sahibi olan halk başarabileceği işleri kendisi yapmalıdır, ama başaramayacağı işleri de vekillerine bırakmalıdır, diyen Montesquieu, halkın da krallar gibi bir kurul tarafından yönetilmesi gerektiğine işaret eder. Halkta doğrudan doğruya kurul üyelerini seçer ya da kurul üyelerini seçecek kişileri belirler. Halk egemenliğinin

⁶⁵ Cevizci, s.725.

⁶⁶ şenel, 351-352.

⁶⁷ Lipson, s.35.

bir parçasını emanet edeceği kişileri seçmekte son derece başarılıdır, ama işlerinin nasıl yönetilmesi gerektiğini çok iyi bildiği halde kendi kendini yönetemez.⁶⁸ Her yönetim, varlığını sağlayan bir ilkeye dayanır. Demokrasinin ilkesi siyasal erdemdir⁶⁹

Siyasal erdem yurt sevgisidir, yurt çıkarlarını kişisel çıkarların üstünde tutmadır; sürekli olarak kendinden, bencillikten, tutkulardan, hırs ve isteklerden, aç gözlülüğten fedakarlıktır; siyasal erdem yasalara saygıdır. Yasalara saygının bittiği yerde demokrasi bozulmuştur, devlet tükenmiştir. Demokrasiyi ayakta tutan tek güç bu siyasal erdemdir⁷⁰

Yönetimlerin bozulması da ilkelerin bozulması ile başlar. Demokrasi, eşitlik düşüncesinin kaybolmasıyla bozulur, ama aşırı eşitlikte demokrasiyi yıkar. Herkesin egemen gücü kullanmak üzere seçtiği kimselerle eşit olmak istemesi, demokrasiyi yıkacaktır, çünkü siyasal erdem bozulacaktır. Demokraside emir veren de emirlere boyun eğen de eşittir. Eşitlik kimseden emir almamak değil, fakat kendisiyle eşit sayılardan emir almaktır⁷¹

1.3.4. Jean-Jacques Rousseau

1712 – 1778 yılları arasında yaşamış olan J.J. Rousseau, insanın doğasına ve özü itibariyle iyi olduğuna ilişkin görüşleri ve toplum sözleşmesi kuramıyla ün kazanmış ünlü bir Fransız düşünürdür.

Rousseau, insanın özü itibariyle iyi olduğunu, insanda akıldan çok duyguların önem taşıdığını, ahlak söz konusu olduğunda akıl ve duyguların bir arada gidebileceğini belirtmektedir. Özde iyi olan insanın çağdaş topluma geçerken doğa durumundan sıyrılıp, doğal ihtiyaçlarının yerine suni ihtiyaçlarını getirdiğini söyler. Doğal yaşama halinden toplum düzenine geçiş Rousseau’a göre insanda çok önemli bir değişikliğe yol açar, insan dönüşüme uğrar; benliği bağımsızlıkla değil katılımı, özgürlüğü varsayan bir katılımı belirlenen bir yuttaş haline gelir.⁷²

Rousseau’a göre insan insana değil, yasalara boyun eğdiği zaman özgür olarak kalabilirdi ve özgürlük yasaların kaderini paylaşır, onlarla birlikte yükselir veya yok

⁶⁸ Göze, s.180.

⁶⁹ Göze, s.181.

⁷⁰ Göze, s.181.

⁷¹ Göze, s.182.

⁷² Cevizci, 889-890.

olurdu. Halk yasaları yapanlar ve bu yasaları değiştirenler değil, halk yasaların yargıcı ve koruyucusudur. Rousseau halk iradesinin yasa yapmasını kabul etmemektedir. Yasalar kişisel olmayan bir yönetim tarafından gerçekleştirilmeliydi. İnsan ancak bu şekilde özgürlüğüne kavuşabilirdi.⁷³

Rousseau'a göre güç, genel iradenin kullanılmasıdır. Rousseau'da genel irade bireylerin özel iradelerinin birer toplamıdır. Genel irade her zaman durağan, değiştirilemez ve saftır, yok edilemez ve bozulamaz. Rousseau genel iradenin insanların iradelerinden veya belirli iradelerin geçirdiği değişikliklerden etkilenmeyen akla ve sağduyuya dayanan, bir varlık olduğunu belirtir. Rousseau'un demokrasi anlayışında, mümkün olduğunca az yasa yapılmalı ve faaliyetlerini asgaride tutmalıdır.⁷⁴

Rousseau kişinin kendi iradesinin hiçbir zaman bir başkası tarafından temsil edilemeyeceğini söyleyerek, temsile dayalı bir sistemin demokratik olmadığı görüşünü savunmaktadır. Temsil sistemini, reddedilmiş, doğrudan ve olanak olduğu ölçüde oybirliğine dayalı, bir demokrasi istemiştir. Çoğunluğun azınlığı yönetmesi, doğal düzene aykırı bir durum olduğu için tam anlamıyla gerçek bir demokrasinin hiçbir zaman var olmadığını ve olamayacağını söylemektedir.⁷⁵ Var olan bütün sistemler sadece ideal anlayışa ulaşma çabasıdır, kısaca halkın tamamen bağımsız olduğu ve seçimlerinde rasyonel davrandığı söylenemez. Oysa demokrasinin tanımı bunun tersi bir uygulamayı onaylar niteliktedir. Farklılıkları içeren demokrasinin bizzat kendisi, siyasal iktidarın, serbest ve özgür tartışmanın geçerli olduğu toplumlarda esenliği sağlamak, geliştirmek ve kalıcı olmasını sağlama misyonunu üstlendiği, bireylerin asgari müştereklerde birleşebilme düşüncesini içeren siyasal düzenin adıdır.⁷⁶

Rousseau, insanlar arasında iki eşitsizlik biçimi olması gerektiğini iddia eder, bunlardan biri, doğal ya da fiziksel olan yani denetimimiz dışında olan eşitsizlik, diğeri insanın seçimine bağlı olarak ortaya çıkan ahlaki ve siyasal eşitsizliktir. Ve bu iki eşitsizlik arasında temel bir bağlantı bulunmamaktadır. Dünyanın birçok yerinde baş gösteren ahlaki ve siyasal bölünmeler, hiçbir zaman insanları bir birlerinden ayıran fiziksel özelliklerinden hareket edilerek meşrulaştırılmaz diyen Rousseau kişileri

⁷³ Giovanni Sartori, *Demokrasi Toerisine Geri Dönüş*, (Çev: T. Karamustafaoğlu-Mehmet Turan), Türk Demokrasi Vakfı, Ankara 1987, s.337.

⁷⁴ Sartori, 339-340.

⁷⁵ Lipson, 36-37.

⁷⁶ Ahmet Öztürk, "Modern Siyasal Sistemlerde Medyanın İşlev ve Sorunları", Erişim Tarihi: 11.09.2010, <http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C11S12004/ao.pdf>.

toplum içinde farklılaştıran kuralların, ancak rıza yoluyla geçerli olabileceğine ve gücün hakkın temeli olmadığına inanmaktaydı.⁷⁷

Bektaş, kamuyla ilgili siyasaların oluşturulması, denetlenmesi, yürütülmesi ve eleştirilmesine halkın katılması anlamında kamuoyu kavramının ilk kez Fransız Devriminden önce Jean Jacques Rousseau tarafından kullanılmış olduğunu ve Batı literatürüne geçtiğini belirtmiştir. Bektaş'a göre Rousseau, kamuoyu kavramını o güne kadar ortaya konmamış bir biçimde tanımlıyordu. Rousseau'a göre en genel olan irade aynı zamanda en doğru ve en adil idareydi. Baskı yönetimi ise kamuoyuna dayansa bile kölelikti. Rousseau, yalnızca hükümetin siyaseti ve bireylerin kanaatleri arasındaki ilişkilere ilgi göstermenin ötesinde, bir demokraside kamuoyunun çoğunluk yönetimi ve temsil ile bağlantılarını ortaya koyan çağdaş anlamını da sergilemektedir.⁷⁸

1.4. MODERN DEMOKRASİLER

Modern demokrasi 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve 1789 Fransız İhtilalinden sonra milli hakimiyet prensibiyle ortaya çıkmıştır. Modern demokrasi hukuk, hürriyet ve eşitlik ilkelerine dayanır. Modern demokrasinin bu üç göz halindeki ana ilkeleri İngiliz, Amerikan ve Fransız demokrasileridir. Hürriyet ve eşitlik ilkelerinin ürünü olan, fakat aynı zamanda onların koruyucusu olan modern demokrasi, İngilizlerin hürriyet, çoğunluk ve parlamento esaslarına, Amerikalıların halk iradesine, Fransızların kanun karşısında eşitlik prensiplerine dayanır.⁷⁹

Demokrasinin gelişim sürecinde, bireysel özgürlüklere belli kısıtlamalar getirilmesi ve bunların kullanımının ve denetlenmesinin bir sistem içinde kurumsallaştırılması, demokratik bir alt yapı oluşturmuştur. Ahmet Öztürk demokrasinin 20.yy'a kadarki sürecini şöyle özetlemiştir;

“Eski Yunan Sitelerinde Agora toplantılarında yapılan ilk seçimler ilk demokrasi denemelerini oluştururken, İngiltere de 1215 tarihli Magna Carta'nın kişisel özgürlükleri güvence altına alması, İngiltere de 1689 da İnsan Haklar Bildirgesinin kabul edilmesi, 18. yüzyılda Fransa da Toplum Sözleşmesi düşünce akımı, Fransa da 1789 Fransız İhtilali ve İnsan Haklar Beyannamesinin ilanı, Sanayi Devrimi ve Liberalizm akımı, 1948 de Birleşmiş Milletler'in ilan ettiği İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabul edilmesi, demokrasinin doğuşunda ve gelişiminde belirleyici rol oynayan olaylar

⁷⁷ Robert Wokler, *Rousseau*, (Çev: Cemal Atilla), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2003, s.57.

⁷⁸ Bektaş, 18-19.

⁷⁹ Nalbandoğlu, s.15.

*olmuştur. Sovyetler Birliği rejiminin çökmesiyle serbest piyasa ekonomisi ve demokrasi alanındaki gelişmeler en ileri düzeye ulaşmıştır.*⁸⁰

Kışlalı'ya göre demokrasi bir denge ve uzlaşma rejimidir. Denge olmadan uzlaşmanın zaten olmayacağını belirtir. Ancak birbirlerini dengeleyebilecek güçler, uzlaşmayı zorunlu kılar diyerek. Dengelerin en önemlisinin ise, para gücüne karşı, sayı ve örgüt gücünün oluşmasıyla kurulabileceğine dikkat çeker. Tarihsel evrim içinde, sendikaların ve kitle partilerinin ortaya çıkışı bu gereksinmeden kaynaklanmıştır.⁸¹ Kışlalı demokrasinin varolabilmesi için gerekli toplumsal koşulların başında şunların geldiğini belirtmektedir:

1. *Ulusal bütünlüğün sağlanmış olması;*
2. *Hiçbir toplumsal sınıfın diğerleri üzerinde kesin bir üstünlüğünün bulunmaması;*
3. *Toplumsal sınıflar arasındaki geçiş akışkanlığının yüksek olması;*
4. *Toplumda çoğunluğun, kitle iletişim araçlarını izleyebilecek bir eğitim düzeyinde bulunması ve insanların eşitlik ve özgürlüğüne, hoşgörü ve uzmanlaşmaya dayalı bir değerler sisteminin, ulusal kültürde egemen olması*⁸²

Robert Dahl'da demokratik sürecin işleyebilmesi açısından daha genel bir ifadeyle modern demokrasinin varlığı için gerekli yedi kurumdan bahseder:⁸³

1. *Seçilmiş görevliler. Yönetimin aldığı kararlar üzerindeki kontrol mekanizması, anayasa uygun şekilde seçimle belirlenmiş görevlilere bırakılmıştır.*
2. *Özgür ve adil seçimler. Seçilmiş görevliler baskının uygulanmadığı ve belirli aralıklarla düzenlenen seçimlerle adil bir şekilde belirlenirler.*
3. *Kapsayıcı seçme hakkı. Pratik olarak yetişkinler görevlilerin seçiminde oy kullanma hakkına sahiptir.*
4. *Mevki için yarışma hakkı. Pratik olarak yetişkinler seçimle belirlenen mevkilere seçilebilme hakkına sahip olmalıdır. Ancak mevkiye seçilebilmek için seçmen yaşından daha büyük olmak gerekmektedir.*
5. *İfade özgürlüğü. Yurttaşlar ciddi bir cezalandırma tehdidi olmaksızın siyasal meseleler hakkında, kendi düşüncülerini ifade etme hakkına sahiptir.*

⁸⁰ Ahmet Öztürk, "Modern Siyasal Sistemlerde Medyanın İşlev ve Sorunları", Erişim Tarihi: 11.09.2010, <http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C11S12004/ao.pdf>.

⁸¹ Ahmet Taner Kışlalı, *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara 1994, s.208.

⁸² Kışlalı, s.211.

⁸³ Robert A. Dahl, *Demokrasi ve Eleştirileri*, (Çev: Levent Köker), Yetkin Yay., Ankara 1996, s.281.

6. *Alternatif enformasyon. Yurttaşlar alternatif enformasyon kaynaklarına ulaşma hakkına sahiptir ve bu kaynaklar hukuken korunmalıdır.*

7. *Örgütsel özerklik. Yurttaşlar çeşitli haklarını gerçekleştirebilmek için siyasal partiler ve çıkar grupları da dahil bağımsız kuruluşlar ve örgütler oluşturma hakkına sahiptir.*

Toplum halinde, bir arada yaşama belli bir düzeni gerektirir. Kişi vatandaşı olduğu devletin yasalarına uygun olarak hayatını devam ettirmek zorundadır. Yönetilenlerin, yönetimde temsilcileri aracılığıyla söz sahibi olması demokrasiyle ilgilidir, bu durum demokrasinin esasını oluşturmaktadır. Bu süreç devletin hükümetler aracılığıyla koyduğu kurallarla işlemektedir. Hükümetlerin koyduğu kuralların ne şekilde yapılacağı ve uygulanacağı ya da değiştirileceği ve bu konularda kimlerin yetkili olacağı anayasa ile düzenlenmektedir ve böylelikle kurumsal bir nitelik kazanmaktadır.

Yılmaz'a göre demokrasi, kişilerin kendi hayatlarına yön vermelerini diğer bir deyişle özgür olmalarını, iktidarın sınırlandırılmasını gerektiren siyasi alan, otorite ve güç kullanılmasında içermektedir. Burada amaç ele geçirilen gücün kötüye kullanılması ihtimalini engellemektir. Bu sebeple bireyi ve özgürlüklerini korumak için meclisi, aynı zamanda kamu gücünü elinde tutan herkesin, silahlı ve sivil bürokrasinin de sınırlandırılması gerekmektedir. Bazı özgürlüklerin tespiti ve güvence altına alınmasının gerekliliği bu özgürlükleri ve sınırlandırmaları belirleyecek aynı zamanda koruyacak bir kamusal yapılanma da gerektirmektedir. Bu da anayasacı bir anlayışla uygulanabilecektir.⁸⁴

Devletin vatandaşla ilişkisinin nasıl olacağı ve anlaşmazlıkların nasıl çözümleneceği konusu hukuk alanını oluşturmaktadır. Demokrasi idaresinin hukuki statüsü anayasalarla, öncelikle insanların insan olmak sıfatıyla sahip oldukları tabii hakları tanıdığıdır. Bu hakların başında her insanın canından, malından, mülkünden, şeref ve haysiyetinden emin olarak korkusuzca yaşamak hakkı gelmektedir. Anayasalarda hükümetin varlığının ve gayesinin, fertlerin bu tabii haklarını garantilemek olduğu belirtilmiştir. Bu suretle ferdin devlet karşısında bile bir takım dokunulmaz tabii haklara sahip olmuştur.⁸⁵

⁸⁴ Yılmaz, s.28.

⁸⁵ Nalbandoğlu, s.19.

Temel hak ve hürriyetlerin hukuki bakımdan düzenlenmesi ve toplumun bu düzenlemeleri kabulü ve uygulaması bakımından demokrasi önem kazanmıştır. İnsan haklarının gelişim tarihi aynı zamanda demokrasi açısından da gelişim ve olgunlaşma tarihi olarak görülmektedir. Demokrasiyi diğer siyasi sistemlerden ayıran en temel özellik, demokrasi prensiplerinin toplumdaki güç ilişkilerinde belli bir kesimi temsil edecek mahiyette oluşan değer yargılarına dayalı olmamasıdır. Değer yargılarına dayalı bir ideolijiyide sivil toplumlar üstlenir.⁸⁶

Modern demokrasi, toplumdaki değişik kişilerin tanınması ve farklı fikirlerin ifadesini esas alan, hoşgörüye dayanan ve tartışmayı temel alan bir sistemdir. Bu sistem farklılıkları kabul eden ama bununla birlikte ortak yaşayıştaki ahengi de sağlama ve koruma çabasında olan bir yönetimdir. Mutlak oy birliği, gerekli ve istenen bir şey değildir. Azınlıkların ve muhalefet partilerinin baskı altına alınması ve her türlü fikir ayrılıklarının önlenmesi demokrasiyle uyuşmamaktadır.⁸⁷ Tek tip insanın oluşturulmaya çalışılması diktatörlüğü ortaya çıkarır. İtalyan Faşist, Alman Nasyonal Sosyalist ve Sovyet Bolşevik deneyler tarihte görülmüş örneklerdir.⁸⁸ Demokraside amaç oy birliği sağlamak değil, bireye saygı temelinde farklılıkların tanınması, teşvik edilmesi ve yaratıcılığın geliştirilmesidir. Toplum dinamiğinin oluşturulması ve yaratıcılığın gelişebilmesi için de hoşgörü ortamının oluşturulması gereklidir.

Demokrasi kavramı birçok model altında ele alınmaktadır. Bunları; koruyucu, kalkınmacı, katılımcı, müzakereci, klasik, dolaylı, dolaysız, piyasa, sosyal, halk, elitist, anayasal, liberal, tek partili, iki partili, çok partili, gelişimci, denge, cumhuriyetçi vb. olarak sıralayabiliriz.⁸⁹

Doğrudan demokrasinin, pratik güçlükler nedeniyle uygulanması imkansız hale gelmiştir. Geniş sınırlar içerisinde milyonlarca insandan oluşmuş bir devletin halkının bir araya toplamak mümkün değildir. Halkın hükümet görüşmelerine bizzat katılamamaları, halkın kendi adına konuşacak temsilcilere ihtiyaç duymasını ortaya çıkarmıştır. Bu durum temsil sistemini yani temsili demokrasiyi oluşturmuştur. Temsili demokrasi halkın egemenliğini, kendi seçtiği temsilciler aracılığıyla kullandığı

⁸⁶ M. Naci Bostancı, *Toplum, Kültür ve Siyaset*, Vadi Yayınları, Ankara 1995, 30-31.

⁸⁷ Yılmaz, s.24.

⁸⁸ Yılmaz, s.25.

⁸⁹ İspir, s.77.

demokrasi tipidir. Bu temsilciler egemenliği kendi adlarına değil, halkın adına kullanmaktadırlar.⁹⁰

Halk tarafından seçilen temsilciler sürekli olarak halka hesap vermek durumundadır. Demokrasi halkın kendi seçtiği temsilciler aracılığıyla kendi kendini yönetmesidir. Halkın temsilcilerini seçtikten sonra yönetime seyirci kalması, devleti, toplumu ve kendini ilgilendiren sorunlara karışmaması demokrasi değildir. Gerçekte demokrasi halkın egemenliğinin olduğu bir yönetim modelidir. Yöneticilerini-temsilcilerini seçtikten sonra halk, toplumsal sorunlarda doğrudan ya da dolaylı olarak örgütleri aracılığıyla yönetenlerin kararlarına katılmaları, onları etkileyebilmeleri ve denetleyebilmeleri gerekmektedir. Ayrıca yönetenlerin de azınlıkta olanların hak ve çıkarlarını kollayıp gözetmeleri gerekmektedir.⁹¹

Yılmaz’a göre ortaya çıkışından bu yana temsili demokrasi sistemi, “*genel oy’un kabulü ve siyasi partilerin doğuşu ile iki esaslı değişikliğe uğramıştır. Uzun bir süre demokrasi ancak kısmi mahiyetteydi. İdare edenler, idare edilenlerin sadece bir kısmı, genellikle en zenginleri tarafından seçilmekteydi. Fikir ayrılıkları, grup rekabetleri demokraside ötedenberi bilinen şeylerse de, idare edilenleri onların seçimine sunulacak adayları çevreleyen siyasi partiler, demokrasinin gelişmesine çok büyük katkıları olmuştur. Demokrasinin işleyişi için kişinin fiziki ve zihinsel varlığının ifade, toplanma ve örgütlenme ile basın özgürlüğü gibi özgürlüklerinin güvence altına alınması, yönetimin seçimle işbaşına gelmesi yetişkinlerin tümünün seçimlere katılımının sağlanması ve herkesin oyunun eşit olması ve bu oyların devletin herhangi bir aygıtı tarafından baskı altında tutulmadan kullanılması gerekmektedir*”.⁹²

Rönesansla birlikte toplumsal değişimler, ilkeler ve özgürlükler ortaya çıkmıştır. Düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü ve mülk güvenliği bunlardan bazılarıdır. En etkili değişim yeni ticari ve sınai orta sınıfın ortaya çıkışıdır. Bu yeni sınıf liberal özgürlük ve gelişmelerin öncüsü olmuştur. Ayrıca mezheplerde liberal gelişmeye dinsel özgürlüklerini ve siyasi haklarını güvence altına almaya çalışırlarken önemli katkılar sağlamışlardır. İlk liberaller sınırlı sayıda taraftarı olan entelektüel bir hareket olarak belirmiş ve güçlü birer siyasi parti olmuşlardır. Liberal

⁹⁰ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, Ekin Kitabevi Yay., Bursa 2003, 116-117.

⁹¹ Öztekin, s.64.

⁹² Yılmaz, s.20.

terimi İspanya’da 1810-1820’lerde siyasi anlamda gelenekçi krallara karşı çıkanları tanımlamak için kullanılmıştır. Buradan da Avrupa’ya yayılmıştır. Fransa’da da liberal terimi anayasayı ve özgür basını savunanlar için kullanılmıştır.⁹³

Klasik liberalizm bireycilik, özgürlük, sınırlı devlet ve piyasa ekonomisinden oluşan dört temel unsura dayanmaktadır. Klasik liberalizm doğal haklar, faydacılık, ekonomik liberalizm ve sosyal gelişmeyle öne çıktığı; modern liberalizminse pozitif özgürlük refah devleti ve Keynesci ekonomik politikalarla şekillendiği belirtilmektedir⁹⁴

Demokratik genişlemeye liberal düşünürler genelde şüpheyile yaklaşmışlardır. Yılmaz, J.Locke’un oy hakkının yönetimden zarar görebilecek çıkarlara sahip mülk sahipleriyle sınırlandırılması gerektiğine inandığını belirtmiştir. J.S. Mill ve J. Madison gibi liberal filozofların sınırlanmamış demokrasinin hem mülkiyeti hem de bireysel özgürlüğü tehlikeye sokacağı uyarısında bulunduklarını ifade etmiştir. Bu çelişkilere rağmen demokrasi 19.yüzyılda yaygın bir şekilde kabul görmeye başlamış ve mülk sahipleri dışında kalan kesimlerde siyasal iktidar mücadelesine katılmışlardır.⁹⁵

Demokrasi, toplumda farklı çıkarlar ve fikirler bulunmasından dolayı bunların nasıl yönetebileceği konusunda sorunlarla karşılaşmaktadır. Demokasi teorisyenleri bu sorunların çoğunluğun yönetimiyle çözülebileceğini düşünmüşlerdir. Liberaller ise çoğunluğun bu durumda bir tiranlık oluşturabileceğini bu sebepten dolayı çoğunluğun sınırlandırılması gerektiğini savunmuşlardır. İktidarın sınırlı ve kuvvetler ayrılığının olduğu ve bireysel hakların korunduğu ortamda liberal demokrasi kendini bulacaktır. Liberal anlayış insan hakları, ekonomik imkanlar, askeri yönetim ve diktatörlük rejimleri üzerindeki tezlerinde başarıya ulaşırken, siyasal partiler üzerinde durulmamış, aktif vatandaşın gelişimine ve siyasi katılmaya fazla önem verilmemiştir. Negatif özgürlükler üzerinde durulmuş fakat bu hakların kazanımında aktif savunanlar ihmal edilmiştir. Liberal demokrasinin aktif katılım ve cumhuriyetçi gelenekle bütünleştirilerek katılımcı bir demokrasi oluşumu hedeflenmektedir.⁹⁶

Liberalizm ve demokrasi arasında ekonomi alanında, devletin piyasayı düzenlemesi konusunda; çalışan sınıfların arasındaki ilişkiler konusunda, siyasi olarakta mülkiyete ve gelire bakılmaksızın tüm yetişkinlere eşit oy hakkı verilmesi konusundaki

⁹³ Yılmaz, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, 26-31.

⁹⁴ Yılmaz, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, s.37.

⁹⁵ Yılmaz, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, s.51.

⁹⁶ Yılmaz, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, 52-54.

sorunları devam ederken sosyalistler devreye girerek liberal demokrasiye karşı çıkmışlardır. Sosyalistler ve liberaller sorunlara bireyin toplumla olan ilişkisi konusunda bakmışlar fakat görüşleri farklılık göstermiştir. Liberaller bireyden başlamış ve toplumun çıkarlarını bireysel çabaların sonucu olarak görmüştür. Sosyalistler toplumdan başlamış ve bireysel gelişmeyi genel uyumun bir sonucu olarak algılamışlardır. Liberaller özel girişimi desteklemiş, sosyalistler ise kamu yararı adına devlet düzenlemelerini desteklemiştir. Sosyalistler, demokrasinin hem özgürlük hem de eşitliği ifade ettiğini savunmuşlar, liberaller bunlardan birincisi adına ikincisini yok saydığı için sosyalistler tarafından eleştirilmişlerdir. Sosyalistler eşitliğe verdikleri aşırı değerden dolayı siyasal özgürlüğü gözden çıkarabilmişlerdir ve bu noktada demokrasiden ayrılmışlardır.⁹⁷

Siyasal katılımı tanımlamamıza olanak sunan üç kuramsal paradigma vardır:

- Piyasa Modeli Demokrasi; kişisel çıkarlara dayalı yalnızca elitler arasında bir tercih yapma olanağı sunan, siyasal faaliyetlerin toplumun genel iyiliğini maksimum düzeye ulaştıracak olası politikaları üretmesine yönelik demokratik arzuyu karşılamaya dair bir modeldir.⁹⁸

- Katılımcı Demokrasi Modeli; siyasal sistemin kurumlarının tüm düzeylerinde ve taban ayrıcalıklarının bulunduğu ara düzeyde çok sayıda aktif yurttaşın karar alma sürecine katılımına önem veren kurumsallaşmış, temsili bir demokrasi şeklidir. Bu modele göre yurttaşlar sadece seçimlere katılmamakta, kendilerine en uygun örgütlerin içinde yer alarak çıkarlarını ifade edip savunabilmektedirler.⁹⁹

- Demokratik Sivil Toplum Modeli; partiler ve siyasal sistem kurumlarından demokrasi yolunda pek fazla beklentisi olmayan bu model, demokratik katılımın sivil toplum ve günlük yaşam dünyası alanlarıyla sınırlı olduğunu benimser.¹⁰⁰

Katılımcı demokrasi 1960'lardaki yeni sol hareketlerinin sloganı olarak ortaya çıkmıştır. 1960 ve 1970'lerde işçi sınıfı arasında destek görmüş ve tartışma konusu haline gelmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan eğilim, işçilerin endüstride kontrolü ele

⁹⁷ Lipson, 60-62.

⁹⁸ Thomas Meyer, *Medya Demokrasisi-Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir?*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul 2004, s. 24.

⁹⁹ Meyer, s.25.

¹⁰⁰ Meyer, s.26.

geçirmesi ilgiliydi. Hükümetin karar verme sürecine vatandaşın katılımında gerekliliği yaygınlık kazanmış ve hükümetler bu gereklilik çevresinde uygulama başlatmışlardır.¹⁰¹

Temsili demokrasi sisteminde, bireylerin katılımının tek yönlü oluşu ve bu katılımın yetersiz kalması, katılımcı demokrasinin gerekliliği konusundaki tartışmaları daha çok gündeme getirmiştir. Bireylerin sadece oy kullanma hakkını yerine getirmesiyle gerçek bir demokrasiden söz edilemeyeceği kanısından yola çıkılarak, yeni teknoloji sistemlerinin katılımın gerçekleşmesinde etkili bir rol oynayacağı kabul görmeye başlamıştır.

Abdullah Özkan teknolojinin gelişmesiyle birlikte kitle iletişim araçlarında meydana gelen önemli değişimlerin, siyasete de olumlu yansıdığını belirterek şunları ifade etmektedir;

*Teknolojinin gelişmesine paralel olarak, siyasal katılımın yeni şekillerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin elektronik ortamda oy kullanılması, internet aracılığıyla bazı hizmetlerin sunulması, kamuyönetiminin sanal ağlarda birbirine bağlanması ve vatandaşların istedikleri bilgiye ve hizmete çok daha kolay ulaşmalarının sağlanması gibi uygulamalar, teknolojinin siyasal katılma üzerindeki olumlu etkileri arasında sayılabilir. Ayrıca küreselleşme sürecinin sonuçlarından biri olan bilginin çok hızlı bir şekilde yayılması, tüketilmesi ve halkın bilinçlenmesi de siyasal katılmaya olumlu yönde etki etmektedir. Bilinçlenen insanlar, sadece konuşmak ya da eleştirmekle yetinmemekte, demokrasilerde sorunların tek çözüm yeri olan siyasete daha etkin bir şekilde katılmaya başlamaktadır.*¹⁰²

İspir, “bilgisayar teknolojisi ve telekomünikasyon sistemlerinde son yıllarda yaşanan ve ileride gerçekleşmesi beklenen gelişmelerin dolaysız demokrasiye ulaşmayı mümkün kılacağı yönündeki görüş, sadece teknoloji uzmanlarına değil, aynı zamanda toplum kuramcılara ve siyaset felsefecilerine de çekici gelmektedir. Ancak bu görüş her karar verme sürecinin olmazsa olmaz bir gereksinimini göz ardı etmektedir.” Diyerek katılım için gereksinim duyulan soruları kimin tespit edeceğini sorgulamaktadır.¹⁰³

Kitle iletişim araçlarıyla bireyleri aktif olarak siyasal tartışmaların içine çekmek için insanların oturma odalarına, yatak odalarına bilgisayar sistemleri kurularak, katılımı gerçekleştirecek evet/hayır; katılıyorum/katılmıyorum/kararsızım; ya da şiddetle savunuyorum/kısmen savunuyorum/umursamıyorum türünden sorulara cevap alınabilir.

¹⁰¹ İspir, s.104.

¹⁰² Abdullah Özkan, *Siyasal İletişim*, Nesil Yayınları, İstanbul 2004, 96-97.

¹⁰³ İspir, s.105.

Fakat ortaya çıkan durum yine soruların neye göre belirleneceği ve bu soruları hükümetin mi yoksa vatandaşların mı hazırlaması gerektiğidir.¹⁰⁴

Bu durumu az da olsa ortadan kaldırmak adına sınırlı sayıda vatandaşa soru sorma hakkı verilebilir. Ancak toplumun karmaşık yapısı göz önünde bulundurulduğunda herkesin ihtiyaçlarına hitap edebilecek sorular sorulamayacağı ve karar alma sürecini etkileyeceği aşınadır. Çok uluslu toplumlarda bu sistem uygulandığında birbiriyle alakası olmayan talepler ortaya çıkacaktır. Örneğin kişiler hem aynı anda hem işsizliğin azaltılması hem de enflasyonun düşürülmesini talep edebilirler. Elektronik ortamda çoğunluğun ne istediği tespit edilebilse bile soruna çözüm olmayacaktır. Bu durumlar dikkate alındığında soruların hükümet organı tarafından hazırlanması gerekmektedir.¹⁰⁵

Katılımcı demokrasiyi mümkün olduğunca sağlayabilmek için ilk önce bilinç değişikliğine ihtiyaç vardır. İnsanlar kapasitelerini ortaya koyabilmeli ve geliştirebilmelidirler. Bunu sağlayabilmenin yoluda bireylerin toplumun diğer bireyleriyle ilişki kurmasıdır. Katılımcı demokrasinin uygulanması güçlü bir toplum bilinci gerektirmektedir. İkinci olarakta mevcut sosyal ve ekonomik eşitsizliğin azaltılması gelir. Bu koşullar katılımcı demokrasinin ortaya çıkması için değil, işleyebilmesi içinde önemlidir. Fakat burada da kısır bir döngü karşımıza çıkmaktadır. Güçlü bir demokratik katılım sağlanmadıkça, bu koşulların yerine getirilmesi de pek mümkün görünmemektedir. Sosyal ekonomik eşitsizlik ve bilinç değişimi gerçekleşmeden daha katılımcı bir demokrasiye ulaşmak mümkün değildir. Ancak sosyal ekonomik eşitsizlik ve bilinç açısından istenen değişikliklerde demokratik katılımı arttırmadan ulaşılamaz.¹⁰⁶

¹⁰⁴ İspir, s.105.

¹⁰⁵ İspir, s.107.

¹⁰⁶ İspir, 108-109.

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYA

Medya, günümüzde tüm dünya toplumları için sürekli gelişen teknoloji sayesinde, gelişen iletişim tekniklerinin de aracılığıyla, tartışılmaz bir güç haline gelmiştir. Yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç olarak belirtilen kitle iletişim araçları (medya), günümüzde tüm dünya toplumlarının toplumsal yapılarını, kültürlerini, ekonomilerini yeniden şekillendirmiş ve uluslararası sınırları ve coğrafi uzaklıkları sanal olarak ortadan kaldırarak, toplumlar arası kültürel ve ekonomik ilişkileri arttırmıştır. Bugün dünyanın her yerinde güçlü bir medyayı elinde bulunduran devletler ya da kişiler, aynı zamanda bu tartışılmaz gücü de kontrollerinde tutmaktadırlar.

Türkçede medya olarak kullandığımız İngilizcedeki media sözcüğü araç, orta, ortam aracı anlamına gelen ‘medium’ (Latince medius) sözcüğünün çoğuludur.

Türk Dil Kurumu, medyayı;

1. Büyük iletişim ve yayın organlarının bütününe verilen ad,
2. İletişim ortamı, iletişim araçları, kitle iletişim araçlarının tümü¹⁰⁷ olarak tanımlamaktadır. Medya sözcüğü yerine dilimizde kitle iletişim araçları kavramı da kullanılmaktadır.

İletişim kavramını da bu noktada tanımlamak gerekmektedir. İletişim Latince’de Communicatio ve batı dillerinde Communication kavramlarının Türkçe karşılığıdır. Communicatio kavramının kökeni, ortaklaşa demek olan Communis kavramından gelmektedir. Bu kavramdan yola çıkarak en geniş anlamıyla iletişim canlılar arasında belirli ortaklaşa unsurlara dayanan bir süreci ifade etmektedir. İletişim kavramı dar anlamda insanlararası ilişkileri ifade etmek için kullanıldığı gibi daha geniş anlamda hayvanlar arasındaki ilişkiler, canlı varlıklar arasındaki ilişkiler ve insanlarla teknik araçlar arasındaki ilişkileri de ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁰⁸

Erol Mutlu İletişim Sözlüğü kitabında iletişime ilişkin ikiyüze yakın tanım olduğunu belirterek bunlardan birkaçını aktarmıştır;¹⁰⁹

¹⁰⁷ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, (9.bs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s.1524.

¹⁰⁸ Orhan Gökçe, *İletişim Bilimlerine Giriş*, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, 7-8.

¹⁰⁹ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınevi, Ankara 1995, s.168.

- “İletişim bilginin, fikirlerin, duyguların, becerilerin, vb.nin simgeler kullanılarak iletilmesidir”
- “İletişim anlam arama çabasıdır; insanın başlattığı kendisini çevresinde yönlendirecek ve değişen gereksinimlerini karşılayacak şekilde uyarıları ayırtetme ve örgütlemeye çalıştığı yaratıcı bir edimdir”
- “İletişim esas olarak simgeler aracılığıyla bir kişiden ya da gruptan diğerine bilginin, fikirlerin, tutumların veya duyguların iletimidir”
- “İletişim mesajlar aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal etkileşimdir”
- “İletişim katılanların bilgi yaratıp, karşılıklı bir anlamaya ulaşmak amacıyla bu bilgiyi birbirleriyle paylaştıkları bir süreçtir”
- “İletişim, sayesinde dünyayı anlamlı kıldığımız ve bu anlamı başkalarıyla paylaştığımız insani bir süreçtir”
- “İletişim insanların kollektif olarak toplumsal gerçekliği yaratıp düzenledikleri süreçtir”

İletişim insanın kendisinin varlığını sürdürmesi için zorunlu bir koşuldur. İnsan kendini ve toplumu üretebilmek için etkinliklerde bulunur, bu etkinliklerde hem doğal hem de kendi yarattığı teknolojik araçları kullanır. Bu araçların kullanımı, örgütlenmesi, yürütülmesi, tutulması, geliştirilmesi ve ihtiyaç olduğunda değiştirilmesi ancak iletişimle gerçekleştirilebilir. Teknolojiyle aracılanmış ilişki ve iletişim yapay araçlarla kurulan ve sürdürülen ilişki ve iletişimden oluşur. Bu sebepten iletişim ilişkinin kendisi değildir, fakat ilişkinin varoluşunu belirleyendir.¹¹⁰

İletişim ve kitle iletişimi bir iletişim süreci olarak mesaj ve bilgi alışverişi etkinliği olarak değerlendirilmektedir. İletişim, iletilen mesajların göndereci ve alıcı taraflarını zaman ve mekan içinde birleştiren bir etkinliktir. İnsanların iletişim sırasında kullandıkları gazete, dergi, radyo, televizyon, sinema ve benzeri kitlesel mesaj iletimi sağlayan araçlar söz konusu olduğunda, ortaya çıkan durum kitle iletişimi alanına girer. İki kişinin telefonda konuşması, iki kişi arasında gerçekleştiği için bu durum kişiler

¹¹⁰ İ. Erdoğan ve K. Alemdar, *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*, Erk Yay., Ankara 2005, s.15.

arası iletişime girer. Bir telefon konuşması, canlı televizyon yayınına bağlanıp izleyicilere aktarılıyor ise bu durum da kitle iletişimidir.¹¹¹

Kitle kavramının anlamını da açıklamamız kitle iletişim kavramını tam anlamıyla ifade etmemizde faydalı olacaktır. Kitle sosyolojik anlamda ve genel anlamda olmak üzere iki ayrı şekilde ele alınmaktadır. Sosyolojik olarak kitle, sosyal grupların ögelerine sahip bulunmayan ve devamlı nitelikte olmayan, kendisini meydana getiren kişiler arasında karşılıklı bağlılık, tavır ve hareketlerde aynı standartların bölüşülmesi, aynı normların uygulanması özelliklerinden yoksun kümeleri ifade eder. Genel anlamda kitle, belirli bir mekanda bulundukları varsayılan büyük sayıdaki insanların meydana getirdiği her çeşit toplulukları ifade eder. Geniş anlamdaki kitlelere yönelik iletişime, kitle iletişimi denilmektedir.¹¹²

Kitle iletişimi kavramını açıklamak için Mutlu, kitle iletişimin özelliklerini maddeler halinde şu şekilde sıralamaktadır:

- *Kitle iletişiminin izlerkitleesi görece geniştir;*
- *izlerkitle çeşitli toplumsal kümelerden gelen ve değişik niteliklere sahip insanlardan oluşan bir topluluktur;*
- *izlerkitle kimliksiz bir topluluktur, yani izlerkitle üyesi ve iletişimci genellikle birbirlerini kişisel olarak tanımazlar;*
- *kitle iletişimi kamusaldır; içeriği herkese açıktır,*
- *kitle iletişim araçları kaynaktan uzak bulunan, birbirlerinden de ayrı olarak konumlanmış çok sayıda insanla aynı anda ilişki kurulabilir;*
- *kitle iletişimi karmaşık biçimsel kurumları gerektirir;*
- *İletişimciyle izlerkitle arasındaki ilişki izlerkitlenin kişisel tanışıklığı olmayan, profesyonel iletişimci rolündeki kişiler aracılığıyla kurulur;*
- *iletişim geri döndürülemezcesine tek yönlüdür ve izlerkitlenin anında yanıt verme olasılığını fiilen dışlamaktadır, böylelikle iletişim sisteminde göndericiyle alıcı arasında keskin bir kutuplaşma söz konusudur;*

¹¹¹ Nurçay Türkoğlu, *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*, Babil Yayınları, İstanbul 2004, 19-20.

¹¹² Kayıhan İçel, *Kitle Haberleşme Hukuku*, Beta Yay., İstanbul 1998, s.10.

- *Kitle iletişim araçlarının ürünleri hem fiziksel anlamda, hem de bireye maliyetinin oldukça az olması nedeniyle parasal anlamda halkın çoğunluğu için kolayca elde edilebilir.*¹¹³

Kitle iletişim araçları ile kitle iletişimin sürecini gerçekleştiren teknolojik araçlardır. Teknolojiyle aracılandırılmış iletişim, kullanılan aracın yapısına göre şekillenip ve adlandırılmaktadır. Güliz Uluç, kitle iletişimi ve teknolojileriyle ilgili şunları belirtmektedir.

*“Kitle iletişimi, kitlesel olarak üretilen enformasyon, düşünce ve tutumların hedef kitleye teknik araçlarla iletildiği ve yine kitlesel olarak tüketildiği bir süreçtir. Teknoloji ise, bir mal veya hizmeti üretmenin toplumsallaşmış bilgisidir. Teknolojiden bahsederken, herhangi bir şeyi üretmenin, elde etmenin bilgisinin toplumsal bir bağlamda oluştuğu ve kullanıldığı vurgulanmaktadır. İletişim teknolojileri kavramı ise, genellikle, iletişim alanındaki bütün teknolojileri kapsayan bir kavram olarak kullanılmakta olup, iletim, telekomünikasyon, iletişim, enformasyon, yayın, yayım ve basım kelimeleri ile ilgili bütün teknolojileri içermektedir. Bu bağlamda, iletişim teknolojileri kavramı, telgraf, telefon, faks, teleks, radyo, televizyon, uydu, enteraktif televizyon, kablolu televizyon, uzaktan kumanda, çağrı cihazı, GSM, telsiz, bilgisayar, modem, video çalar, video kamera, kasetçalar, CD-ROM, VCD, DVD, matbaa gibi gündelik hayatımızda sıkça karşılaştığımız yüzlerce araca ilişkin teknolojileri içermektedir.”*¹¹⁴

Barbier ve Lavenir kitle iletişim araçlarının tanımıyla ilgili *“her türlü iletişime olanak sağlamak üzere kurulmuş olan sosyal yapıları ve bu yapılar için gerekli araçları anlayacağız”* demektedirler.¹¹⁵

Arsev Bektaş ise kitle iletişim araçlarını *“toplumun tümünün veya önemli bir kısmının alıcı konumunda olduğu, kitlelere yönelik iletişime kitle iletişimi denilmektedir”* diyerek tanımlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının herhangi bir bilgiyi kısa zamanda geniş kitlelere en hızlı şekilde ulaştırabildiğini ve bu nedenle günlük yaşamda çok etkili olduğunu ve önemli bir yer tuttuğunu belirtmiştir.¹¹⁶

McLuhan iletişim sürecinde kullanılan iletici araçları, kendi aralarında bir sınıflandırmaya tabi tutularak sıcak ve soğuk araçlar olarak ikiye ayırmıştır. McLuhan’a göre basılı yazıya dayanan iletişimde iletici sıcak araçtır. Sıcak araç alıcının görme duyusuyla algıladığı işaretlerden yola çıkarak, dış gerçekliğin algılamasında hayal

¹¹³ Mutlu, 211-212.

¹¹⁴ Güliz Uluç, *Küresellesen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı Olanaklar - Sorunlar Tartışmalar*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2003, s.14.

¹¹⁵ Frederic Barbier, ve Catherine Bertho Lavenir, *Diderot’dan İnternete Medya Tarihi*, Okyanus Yayınları, İstanbul 2001, s.7.

¹¹⁶ Bektaş, s.115.

gücünün kullanılmasına gerek bırakmayan araçtır. Buna göre sıcak araçlar tamamlanmış mesajlar iletirler yani bilgiyi hazır vermektedirler. Sıcak araçlara örnek olarak basılı yayın dışında, radyoda verilmektedir. Soğuk araçlar izleyiciden, dinleyiciden, seyirciden dış gerçekliğin algılanmasında hayal gücünü kullanmasını isteyen araçlardır. Soğuk araçlar tamamlanmamış mesajlar iletirler, enformasyon hazır verilmemektedir. Soğuk araçlara televizyon ve çizgi filmler örnek olarak verilmektedir.¹¹⁷

Mahmut Oktay kitle iletişim sürecinde, birbirini izleyen beş ayrı aşamadan söz etmektedir:

- 1- Profesyonel bir iletişimci tarafından mesaj oluşturulur.
- 2- Oluşturulan mesaj, kitle iletişim araçlarıyla, yazılı, işitsel veya görsel kodlara çevrilerek yayınlanır.
- 3- Mesajlar geniş ve çeşitlilik gösteren bir kitleye ulaştırılır.
- 4- Kitleyi oluşturan insanlar, gönderilen mesajları kendi ihtiyaçlarına ve ilgi alanlarına göre seçerek algılar. İnsanlar algıladıkları mesajlardan subjektif ve farklı anlamlar çıkarırlar. Ve algıladıkları iletişimcinin oluşturduğu mesajdan farklılık gösterir.
- 5- Bu süreç sonucunda, alıcı ve izleyici kitlenin düşüncelerinde, duygularında ve davranışlarında bir etkilenme meydana gelebilir. Bu etkilenmeye iletişimin etkisi adı verilir.¹¹⁸

2.1. MEDYANIN KISA TARİHÇESİ

İnsanların kendini ve çevresini anlamlandırmada işaret ve semboller yetersiz kalmaya başladığı düşüncesiyle insanların çıkardıkları seslerdeki değişimin konuşmaya doğru bir gelişim kaydettiği tahmin edilmektedir. Böylelikle sembollerin ve sinyallerin hakimiyeti, söze geçmiştir. İnsanların sembollerle algıladıkları görüntüleri kayıt etmeleri M.Ö. 3000'lere kadar geriye gider. Daha sonraları yazının ilk kullanımı M.Ö. 3500'lü yıllarda Sümerliler'in tabletler üzerine çivi yazısı kullanımıyla başlamıştır. Mısır, Mezopotamya, Çin ve Maya uygarlıkları da sembollerin kullanıma dayanan kaydetme yöntemini kullanmışlardır. Fenikeliler de günümüzdeki alfabenin temellerini

¹¹⁷ Ünsal Oskay, *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri Kurumsal Bir Yaklaşım*, Der Yay. İstanbul 1993, 223-224.

¹¹⁸ Mahmut Oktay, *İletişimciler İçin Davranış Bilimlerine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 2000, 223-224.

atan sembollerle yazı yazmayı geliştirmişlerdir. Milattan sonra 800’lerde Çinliler kitap için blok baskı sistemini iyileştirerek sürdürdüler. Bu süreç hareketli tipografiye kadar devam etmiştir. Bu süreçten sonra kitaplar hızla çoğalmaya başlamıştır.¹¹⁹

Bu gelişmeler ardından bilginin üretilmesinden çok bilginin aktarılması önem kazanmaya başladı ve basım evleri kuruldu. Türkoğlu bu konuyla ilgili şunları ifade etmektedir;

*“16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başı sanatçıların, bilginlerin ve büyük iş adamlarının basımevi kurmak için ilk kez bir araya geldikleri yeni bir dönemi başlattı. Avrupa’nın bir çok yerinde olduğu gibi Moskova’da, Meksika’da ve Hindistan’da basım evi atölyeleri kuruldu. 17. yüzyılda ticari haberlerin ve resmi bildirilerin yayınlandığı gazetelerin, 18. yüzyılda ise gündelik haber gazetelerinin yaygınlaşması, baskı tekniklerinin gelişmesi yolundaki çabaları hızlandırdı. 19. yüzyıl başında baskı makinelerinde önce atların sonra buhar gücünün kullanılması sonucunda, insan eliyle saatte 200 sayfa basılırken saatte 4000 sayfa basılması mümkün oluyordu”.*¹²⁰

Telgrafın ortaya çıkış süreci 1838 yılında Samuel Morse’un deneme amaçlı Amerikan Kongresine izin için başvurmasıyla başlamıştır. 1844 yılında Baltimore ve Washington arasında telgraf hattı kurulmuştur ve 1846’da Associated Press, Chicago’ya 1848’de telgrafın gelmesiyle de Chicago Borsası kurulmuştur. 1855’de telgraf Amerikanın bir ucundan diğer ucuna kadar yayılmıştır¹²¹ 1850’de elektrikli telgrafla karadaki şebekelerin birbirine bağlanması ve 1865’li yıllarda büyük denizaltı kablolarının döşenmesi 19. yüzyılın insanlarına hükümetlerin, ticari şirketlerin, iktisadi ve siyasi anlamda temel niteliğe sahip noktalarına ulaşmalarını sağlayacak görülmemiş bir iletişim sistemi sunmuştur.

Kitle iletişim alanındaki en önemli ilerlemelerden biri olan radyonun gelişim sürecini Barbier ve Lavenir şöyle anlatır:

*“Radyo iletişimi, sonuçları 1890’lı yıllarda bilim çevrelerinde serbestçe dolaşmaya başlamış olan bir akademik çalışmalar bütüne dayanır. Hertz adı verilen dalgaların varlığı 1887’de, Julius Hertz tarafından kanıtlanır. Onun çalışmaları başka bilimsel deneylerle tamamlanır. Fransız Bilimler Akademisi’ne 1891’de tanıtılan Branly alıcısı, telgraf tarafından kullanılan sistemlere göre kodlanan bir Hertz sinyali almaya yönelik mütevazı bir araç olarak belirir; antenin prensibi 1895’te Crondstattaki deniz Akademisi’nde profesör olan Popov tarafından tasvir edilir. Tüm bu veriler İtalyan Marconi tarafından sentezlenir.”*¹²²

¹¹⁹ Erdoğan ve Alemdar, 19-20.

¹²⁰ Türkoğlu, 62-63.

¹²¹ Erdoğan ve Alemdar, s.21.

¹²² Barbier ve Lavenir, s.147.

Radyo iletişim dünyasına kökten bir yenilik getirmiştir. Öncelikle deniz taşımacılığı ve deniz savaşlarında işlerlik kazanmış, daha sonraları kitlelerin siyasal yönetiminde güçlü bir araç olarak kullanılmıştır.

Hareketli görüntü olarak sinema 1895'te Fransa'da Lumiere Kardeşler ve Amerika'da Thomas Edison'un laboratuvarlarında hayat bulmuştur. Kaynağını bilimsel çalışmalardan alan sinema bir eğlence endüstrisi olarak gelişmiştir. Sinema finansal desteğini at amatörlerini ve ressamlarını ilgilendiren bir sorunun çözümü için Muybridge adında zengin bir kişi tarafından almıştır. Hem görüntü kaydı hem de projeksiyon olarak kullanılabilen kamera görüntüleri ilk olarak Bilimler Akademisi'nde, Lyon'daki Fransız Fotoğraf Topluluğu'nda sonra da 1895'te Capucines Bulvarı'ndaki Grand Cafe'nin müşterilerine sunulmuştur. Sinema ilk yıllarında teknik imkanlar ve program içerikleri bakımından seyircinin başka eğlence biçimleriyle şekillenen zevkleri ve o güne kadar varolan repertuarlar yoluyla gelişmiştir. Daha sonraları sinema teknik gelişmeler ve alışlagelmiş içeriklerin terk edilmesiyle kendine ait özgün bir repertuar edinmiştir. Yine sinema ilk yıllarında panayır barakalarında ve Amerika'da 1905'te ortaya çıkan "nickelodeon'larda gösterilmiştir. İlk uzmanlaşmış salon 1907'de İngiltere'de kurulmuştur.¹²³ İkinci Dünya Savaşı sırasında ise sinemanın propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönem de İngiltere ve Almanya'da kurulan belgesel film daireleri, propaganda aracı olarak sinemanın öneminin fark edildiğini göstermektedir.¹²⁴

Kitle iletişim araçlarının en etkini, en etkilisi ve en yaygını kuşkusuz televizyondur. Televizyonun iki savaş arası dönemdeki teknik olgunlaşması uzun bir zaman almış ve televizyon ancak 1950'li yıllarda kitle iletişim aracı olarak ortaya çıkmıştır. Televizyonun teknolojik olarak ilerlemesinde askeri araştırmalar ve savaş sanayilerinin teknolojiye uyum sağlama çalışmaları etkili olmuştur. 1980'li yıllara kadar radyo ile rekabet halinde olan televizyon, yine aynı dönemde hükümetler tarafından kontrol edilen ve gelişmiş kültür ile popüler kültür arasında bir sentez oluşturmaya çalışan kamu televizyonları olarak gelişme göstermiştir.¹²⁵

¹²³ Barbier ve Lavenir, 184-189.

¹²⁴ Türkoğlu, s.71.

¹²⁵ Barbier ve Lavenir, s.257.

2.2. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ORTAYA ÇIKIŞI

İnsanın haber alma isteği ve bilgiye olan merakı kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışında temel bir neden olarak ifade edilebilmektedir. Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışı haber alma ve bilgi edinme isteğiyle başlamış olsa da, ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri unsurlar gelişiminde etkili olmuştur. Kitle iletişim araçları mesaj ve bilgilerin saklanması, uzaktan iletilmesi ve kültürel, siyasi pratiklerin güncelleştirilmesi yönünde üç temel işlevi tamamen ya da kısmen yerine getirme olanağını sağlayan bütün iletişim sistemlerini kapsamaktadır.¹²⁶

Kitle iletişim araçları, "kitlesele bir boyutta ileti dağıtabilen araçlar"¹²⁷ olarak tanımlayabilmekteyiz. Gazeteler, dergiler, radyo, televizyon, sinema, kitaplar, internet ve müzik kitle iletişimini gerçekleştiren araçlar olarak sıralanmaktadır. Bu araçlardan en eskisinin kitap olduğu ileri sürülmektedir. Teknik anlamdaki gelişmelerle birlikte, iletişim araçlarının halkı etkileyebilmek için seri üretim, kullanım ve kolay ulaşılabilme yoluyla yaşamlarımıza dahil olmasıyla beraber kitle iletişimi ve kitle iletişim araçlarından söz edilmeye başlanmıştır.¹²⁸

Kitle iletişimi ve kitle iletişim araçlarının tarihsel gelişim süreci yenidir. Yazının bulunmasından matbaanın icadına kadar geçen uzun süreçten sonra telgrafın bulunmasıyla iletişim alanında teknolojik sürece girilmiştir. Aydın bu tarihsel süreci kısaca şöyle özetlemektedir. *"İletişim teknolojisinde önemli gelişmeler birbirini ardına gelmiştir. Telgraf 1850, telefon 1860, basın 1900, film 1900, radyo 1900, televizyon 1940, bilgisayar 1946, uydu 1960, internete geçişin en önemli adımı olan ARPANET 1969 yılında iletişim alanına girmiştir."*¹²⁹

18. yüzyılda Aydınlanma'nın ortaya çıkışıyla birlikte yazılı ve basılı yayın Aydınlanma'nın yayılmasına ve insanların ilerlemesine olanak tanımıştır. Demokratikleşme konusunda ortaya çıkan temel haklar ve yeni düşünce modellerinin insanlar arasında dolaşımı ve bu düşüncelerin başarıya ulaşması konusunda da basılı yayının daha geniş ölçüde yayılması gerektiği düşüncesi hakim olmuştur. 18. yüzyılda başlayan bu süreç 19. yüzyılda basının kontrolü ve mülkiyeti konusunda tartışmalara sahne olacaktır. Basılı yayınlı başlayan kitle iletişimi hızla yeni enformasyon

¹²⁶ Barbier ve Lavenir, s.7.

¹²⁷ Ertuğrul Özkök, *İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü*, Tan Yayınları, Ankara 1985, s.93.

¹²⁸ Türkoğlu, s.68.

¹²⁹ Aydın, s.160.

şebekelerinin ortaya çıkışına tanık olmaya başlayacaktır. Barbier ve Lavenir 19. yüzyıl enformasyon devrimden şöyle bahsetmektedir:

“1850–1950 yıllarının en önemli özelleği, bu yıllarda iletişimin dünyaya yayılması olmuştur. Posta, telgraf ve telefon şebekeleri, sonra da, 1900’den itibaren radyo iletişimi, enformasyonun genel ekonomisi üzerine çift etkide bulunur. Posta, basılı yayın ve enformasyon alanındaki önemli dönüşümlere katkıda bulunarak, kitapların, gazetelerin ve haberlerin aktarımını sağlar. Özel mesaj, mektup, ticari veya diplomatik mesaj gibi her şey daha süratli biçimde ve daha uzak mesafelerde dolaşıma girer, böylece zihniyetleri, pratikleri, kullanımları, hatta mekan ile zamanın algılanma biçimini değiştirir. Telgrafın tıpkı fotoğraf gibi tipografi kültürünü tekrar tartışmaya açtığı yazılabiliştir. Telgraf, bağlamından kopartılmış bir enformasyonu değerli kılarak, söylemde belli bir tutarsızlığı mümkün kılar ve analizi geri plana iterek süratle öncelik tanır. 19. yüzyılda doğmuş olan büyük iletişim şebekeleri öte yandan demokrasinin çiraklık dönemiyle bağlantılıdır. Bu şebekeler enformasyonun kontrolüne yönelik olarak tasarlanan, ekonominin ve siyasi yaşamın değerlerinin organizasyonu ile uyum içinde bulunan birtakım sistemlerin kullanılmasını kışkırtır ve aynı zamanda uzaktan iletişime bağlı yeni davranışların kodlarının öğrenilmesi için bir fırsat olur. Aynı durum, 20. yüzyıl sonunun elektronik kitle iletişim araçları için kullanılacak maharetler için de söz konusu olacaktır.”¹³⁰

19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan sinema kugusal anlamda kişi ve toplum ilişkilerinin hayali canlandırılmasının ötesine geçerek enformasyon sağlama işleviyle dünyadaki oluşumu ve toplumların birlikte yaşama bilincini sunumuyla siyasi bir işlev de kazanmaya başlamıştır. Türkoğlu sinemanın propaganda aracı olarak kullanımıyla ilgili şunları belirtmiştir:

“İngiltere ve Almanya’da II. Dünya savaşı sırasında ordu içinde kurulan belgesel film daireleri, sinemanın propaganda aracı olarak önemini fark edildiğini gösteriyordu. Sinema salonlarında uzun metrajlı öykülü filmlerden önce halka gösterilen haber filmleri (Fransız ve İngiliz Pathé, Amerikan, Fransız ve İngiliz Gaumont ve News on the March dizileri vd.) arasında gerçeklik savaşları yapılıyordu. Bu haber filmlerinde bugünkü televizyon haberciliği mantığını görmemiz mümkün. Protokol haberciliği anlayışı içinde hükümet görüşmeleri, cepheden görüntüler, yurt içi ve yurt dışı resmi geziler, sosyal haberler, bombalanmış bölgelerin ya da sel, yangın vb. doğal felaketlerin görüntüleri, magazin haberler, kadın ve çocukları konu alan gülümsetici haberler art arda izlendikten sonra asıl eğlence filmine geçiliyordu.”¹³¹

Radyo ile birlikte ulaşılan kitle düşünülemez boyutlara gelmiştir. Radyo yayınları iki savaş arası dönemde (I.Dünya Savaşı – II. Dünya Savaşı) yaygınlaşmaya başlamasıyla beraber bir takım sorunları da gündeme getirmiştir. Bu sorunlar kamusal

¹³⁰ Barbier ve Lavenir, s.131.

¹³¹ Türkoğlu, 71-72.

söylemlerin kontrolü ve devletin enformasyon ve eğlence sunumlarıyla ilişkisidir. Radyo hızlı bir haber dağılımı sağlayabilmektedir. Okuma yazma bilmeyen kesimleri de bilgilendirebildiği gibi yazılı basının çok geç ulaştığı köy mezralarına da ulaşabilmektedir. Radyo bu özellikleriyle birlikte kamuoyu oluşumunda etkili bir rol üstlenmeye başlamıştır. Bektaş, radyonun haber alma ve propaganda aracı olarak büyük gelişme gösterdiğinin altını çizerek şunları söylemektedir:

“1920’lerde birçok insan savaş sırasında propagandanın nasıl geniş ve etkili kullanıldığının farkına varmıştı. 1930’lu yıllarda ise Atlantik’in iki yakasındaki geniş dinleyici kitlesine seslenen radyo kullanımına tanık oldu. Amerika Birleşik Devletleri’nde Başbakan Franklin Roosevelt’in Amerikan halkına doğrudan yaptığı ‘ocakbaşı sohbetleri’ ve Orson Welles’in 1938 yılında gerçekleştirdiği ‘Dünyalar Savaşı’ isimli radyo programı o yıllarda radyonun genel halk kitlesi üzerindeki etkisini anlayabilmek açısından en iyi örnekler sayıldı. Avrupa’da ise radyo, dünyayı zaptetme çabasındaki Hitler tarafından çok daha değişik, daha önemli ve tehlikeli bir kullanım aracı haline getirdi.”¹³²

Radyonun siyasal bir araç olarak kullanımı özellikle propaganda aracı olarak etkinliğini daha da arttırmıştır. Bu sebepten Amerika Birleşik Devletleri dışında diğer tüm ülkelerde radyo kurmak ve işletmek devlet eliyle yapılmaya başlanmıştır. Radyonun devlet tekeline geçmesi ister istemez yayınların tarafsızlığı konusunu da gündeme getirmiştir.¹³³

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra televizyonun ortaya çıkışıyla birlikte, televizyon programları hem siyasi hem de kurgu ve eğlence olarak kendisini yenileyen bir süreçte gelişmiştir. Siyasetçiler halkı etkilemek ve siyasal mesajlarını iletip, kendilerine olumlu kamusal imaj yaratabilmek amacıyla etkin bir şekilde televizyonu kullanmaya başlamışlardır. İzleyici kitlenin çokluğu televizyonu daha etkili ve güçlü bir hale getirmiştir. Televizyonun izler kitlesini etkileyebilmesi ve düşüncelerini değiştirebilmesinden dolayı yayınların tarafsızlığını sağlamak amacıyla yasal bir takım düzenlemelerin yapılması gerektiği kabul edilmiştir.¹³⁴

1980’li yıllarda başlayan küreselleşme politikalarıyla birlikte televizyonda da dönüşümler başlamıştır. Barbier ve Lavenir bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“1980’li yılların televizyonundaki dönüşümler, öncelikle, güçlü biçimde organize edilmiş ve belirlenmiş bir modelden, çok daha akışkan, kimi zaman kaotik bir modele geçiş şeklinde belirir. İlk model programların düzenlenmesindeki paylaşımları belirleyen üç büyük işlev -eğlendirmek,

¹³² Bektaş, s.133.

¹³³ Bektaş, s.135.

¹³⁴ Bektaş, 138-139.

bilgilendirmek, eğitmek- etrafında tanımlanıyordu. Gösterinin, haberin ve nihayet öğrenmenin zamanı vardı. Bu zamanlar açık biçimde ayrılmıştı ve bu tüketim tarzlarını yönlendiriyordu. İkinci model ise, aksine iletişimsel bir akış gibi organize edilmiş görünmektedir. Aynı program içinde, eğlenceye, tıbbi-bilimsel ya da kültürel bilgilere, telefon yarışmasına, ankete, repertuar tiyatroları temsillerine ayrılmış zamanlar bulunur. Çeşitli arzların bu şekilde yeniden gruplandırılması, uzaktan kumanda yoluyla bu “kapsayıcı” programların en karışık öğelerini istedikleri an ortaya çıkarabilen yeni tip tüketici davranışlarının temelinde yer alır. “Neo” televizyonun özgül öğeleri, “eski” televizyonun temel nitelikleriyle sistematik bir kopuşu temsil eder. Belirlenmiş randevu düzenlemesi, paternalist ve tek yönlü iletişim modeli, izleyicinin programlar ve seçilmiş anlar etrafındaki toplumsal gruplaşması, belirli ve hiçbir zaman düş kırıklığına yol açmayan beklentilerle izleyicilerle programcıları bir araya getiren “kontrat” ve hatta geleneksel kamu kanallarının programlarını karakterize eden, sürekli tekrarlanan eğlence modeli tartışmaya açılır. Program çizelgesi kavramı, akış kavramı karşısında silinir. Programların arzı artık, tüketicinin giderek daha otonomlaştığı çeşitli önermelerden oluşur. Program “sunanlar” ile izleyiciler arasındaki örtük ilişki daha az hiyerarşik, daha çift yönlü ve dostane olur. Televizyonun “tüketilmesi” artık bir bayram gibi değil, ne başı ne sonu olan bir gündelik pratik gibi yaşanır. Bu evlerde televizyon sürekli olarak açık kalır”¹³⁵.

Televizyon 1950 ve 1960’lı yıllarda kitle medyası haline gelmiştir. Gelişen teknoloji ve ucuzlayan maliyetlerle beraber her eve girmeye başlamış ve televizyon programlarının büyük ve özel şebekelerin rakamları tarafından finanse edilmesiyle birlikte daha fazla seyirciye ulaşılmaya çalışılmıştır. Barbier ve Lavenir bu durumu şöyle ifade etmektedirler:

“1950’de üç milyon alıcı sayılır; bu sayı 1961’de 57 milyon olur. Söz konusu olan aynı zamanda kar getiren bir iştir: CBS gibi bir şebekenin net karı beş yılda ikiye katlanarak, 1959’da 25 milyon dolardan 1964’te 49’a çıkar. Bu “büyük kitle” televizyonu, var olduğu ilk yirmi yıl boyunca hedeflenen ve farklılaşan kitlelere hitap etmez, bunun yerine iktisadi dengeleriyle ve özellikle de büyük yayıma sahip ürünlere dönük reklamlar tarafından finanse edilmesiyle ilgili nedenlerden dolayı azami seyirciye ulaşmayı amaçlar. Bu konuda, program sorumlularının izleyicileriyle ilişkileri karmaşıktır. Onlar için araştırmaları körlemesine izlemek değil, hem tanınması, hem cezpt edilmesi, hem elde edilmesi, hem de takip edilmesi söz konusu olan bir kitleye karmaşık bir ilişki tutturmak söz konusudur.”¹³⁶

Yeni bir toplumsal iletişim biçimi olarak internetin tarihsel gelişimini Uluç kısaca şöyle özetlemiştir:

“İnternet ilk olarak ABD’de askeri amaçlı bir proje ile ortaya çıkmıştır. 1960’lı yıllarda, Soguk Savaş döneminin nükleer çatışma tehdidi yüzünden savunma amaçlı projelere büyük harcamalar yapılmakta idi. ABD tarafından geliştirilen ve ARPANET (Advanced Research Project Authority Net) adı

¹³⁵ Barbier ve Lavenir, 287-288.

¹³⁶ Barbier ve Lavenir, s.264.

verilen proje, ülke savunmasını birbirine bağı bilgisayarlarla kurulacak iletişimle koordineli bir biçimde sağlamak amacıyla 1969 yılında geliştirilmiştir. Bu ağ, 1990 yılında internet adını alarak, en gelişkin sivil ağ tanımlamasıyla kullanıma sunulmuştur. Askeri amaçlı araştırma yapan laboratuvar ve üniversiteleri birbirine bağlamak için geliştirilen ARPANET, önce ABD'deki üniversitelere, daha sonra da genel kullanıcılara açılmıştır. Bugünkü haliyle bilgisayar ağlarının ağı olarak tanımlanabilen interneti kullananların sayısının her yıl ikiye katlandığı ileri sürülmektedir."¹³⁷

Bilgilerin depolanmasını ve aktarımını sağlayan internet, bir enformasyon teknolojisi olarak diğer kitle iletişim araçlarına göre, mesajların üretimi ve alımı arasındaki müdahale olanaklarının çokluğuyla farklılık göstermektedir. İnternetin diğer araçlarla karşılaştırıldığında ortaya çıkan özelliklerini Timisi şu şekilde sıralamıştır;

- 1- Bireysel, grup ve çoklu iletişimi bir arada barındırmaktadır,
- 2- Yayıncılık için düşük tamamlanmış maliyet ve düşük marjinal maliyet yaratmaktadır,
- 3- Maliyeti az, küresel çoklu iletişime olanak vermektedir
- 4- Düşük maliyetli, küresel, metin temelli, kişilerarası iletişime izin vermektedir.¹³⁸

2.3. MEDYANIN İŞLEVLERİ

Araçlı iletişim olarak da bilinen kitle iletişimi, gazeteler, dergiler, kitaplar, radyo, televizyon, film, internet gibi basılı ya da elektronik araçlar vasıtasıyla gerçekleştirilmekte ve iletiler aynı anda kitlesel sayıdaki alıcıya iletilmektedir. Kitle iletişimin bu özelliği sadece modern teknolojik araçlar sayesinde yapılmasıyla ilgi değil, aynı zamanda erişim alanının ve hedef kitlesinin geniş olmasıyla da ilgilidir.¹³⁹

Kitle iletişim araçları günlük yaşamda, herhangi bir bilgiyi kısa bir sürede geniş kitlelere hızlı bir şekilde ulaştırabildiği için etkili ve önemli bir yere sahiptir. Dünyada olup bitenleri dünyanın bir ucundan diğer ucuna iletilmesini sağlayan bu araçlar, farklı kültürden insanların birbirlerinin kültürlerini tanımalarına olanak sağlayarak toplumların dünya görüşlerinde değişimlere yol açmakta ve kültürel farklılıkların standartlaşmasına neden olmaktadır.¹⁴⁰

¹³⁷ Uluç, s. 21.

¹³⁸ Nilüfer Timisi, *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Dost Kitabevi, Ankara 2003, s.126.

¹³⁹ Oktay, s.222.

¹⁴⁰ Bektaş, s.116.

Medya görsel ve işitsel olarak iletilerin geniş kitlelere ulaşmasını sağlayan araçlardan meydana gelmektedir. Bu araçlar aynı zamanda toplumsal bir süreçle bütünleşmektedirler. Bu bakımdan medyanın önemi gördüğü toplumsal işlevlerle daha iyi anlaşılacaktır.

Demokratik toplumlarda medyanın üstlendiği işlevler, UNESCO Komisyonunca hazırlanan ve kısaca “MacBride Raporu” olarak bilinen “Many Voices, One World” adlı raporda şu şekilde sıralanmaktadır.

1- Bilgi Verme (Enformasyon): Bireysel toplumsal ve uluslararası durumları anlamaya gereken ölçüde haber, bilgi ve görüşleri toplayıp, uygun tartışma ortamına sunmak

2- Toplumsallaştırma (Sosyalizasyon): Bireylerin toplum yaşamına etkin olarak katılmalarını sağlamak üzere ortak bilgi ve düşüncelerin oluşumuna yardımcı olmak,

3- Güdüleme (Motivasyon): Bireysel isteklerle birlikte toplumun kısa ve uzun dönemli hedeflerini ilerletmek, toplumsal hedefler için bireyleri ortak eylemler için harekete geçirmek, uyarmak,

4- Tartışma: Halkı ilgilendiren bölgesel, ulusal ve uluslar arası sorunları aydınlatmak üzere gerekli bilgiyi sunarak tartışma ortamı sağlamak,

5- Eğitim: Günlük yaşamda kullanılabilecek becerileri ve entelektüel gelişimi sağlayacak bilgileri aktarmak,

6- Kültürel Gelişme: Yaratma gücünü ve estetik gereksinimleri uyanık tutarak kültürel ve sanatsal çalışmaları desteklemek,

7- Eğlence: Kişisel ve kolektif yaratıcılığa yönelik drama, dans, edebiyat ve spor olaylarını yaymak,

8- Katılma: Bireylere, gruplara ve ülkelere birbirlerinin görüş açılarını ve isteklerini tanımalarına yardımcı olacak çeşitli mesajları iletmek.¹⁴¹

Yeni iletişim düzeniyle ilgili bu raporun hazırlanmasında belirli ilkeler göz önünde bulundurulmuştur, bu ilkeler: Haber dolaşımındaki dengesizliklerin ve eşitsizliklerin kaldırılması; kamusal ya da özel bazı tekellerin ve aşırı yoğunlaşmanın olumsuz etkilerinin giderilmesi; enformasyonun ve fikirlerin daha geniş ve daha dengeli

¹⁴¹ Türkoğlu, s.127.

yayımına engel olan iç ve dış öğelerin yok edilmesi; enformasyon kaynağında ve kanallarında çoğulculuk sağlanması; basın ve enformasyon özgürlüğü; kitle iletişim araçlarında çalışan herkesin sorumluluklarından bağımsız düşünülemez özgürlükleri; geliştirmekte olan ülkelerin kendi donanımlarını kendilerinin sağlaması, personellerini eğitmeleri, enformasyon ve iletişim araçlarının bu ülkelerin gereksinimlerine ve beklentilerine yanıt verecek duruma getirilmesi; gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere bu doğrultuda yardım etme isteği göstermesi; her halkın kültürel kimliğine ve her ulusun dünya kamuoyunu kendi çıkarları, toplumsal ve kültürel değerleri konusunda aydınlatabilmesi hakkına saygı; bütün halkların eşitlik, adalet ve karşılıklı yarar edinme temelinde uluslararası enformasyon alışverişine katılma hakkına saygı; kamunun etnik ve sosyal grupların ve bireylerin enformasyon kaynaklarına ulaşma haklarına ve iletişim sürecine etkin bir biçimde katılma hakkına saygı olarak sıralanmaktadır.¹⁴²

Kitle iletişim araçlarının toplumsallaşma işlevi bütünleşme, etkileşim, kişisel kimlik gibi unsurları içermektedir. Değer yargılarının pekiştirilmesi, toplumsallaşma rollerinin öğrenilmesi ve toplumsal yönlendirme konularında kitle iletişim araçları kültür transferi rolünü üstlenmektedir. Kitle iletişim araçları, günlük yaşantımızı düzenleyip, çevreyi daha iyi algılamamızı sağlayarak bu çevreye ayak uydurmamızı sağlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının eğlence işlevleri bireyleri uyutma, pasifleştirme, taklitçi yapma gibi unsurlar konusunda eleştirilse de, yalnız olan bireyin toplumsal yaşantısında karşılaştığı günlük sıkıntıları ve sorunlarını aşmada aynı zamanda da boş zamanlarını değerlendirmede, günlük yaşamın getirmiş olduğu gerçeklerden kaçmada, duygusal boşalma ve cinsel canlandırma gibi konularda psikolojik dengeyi sağlamasına yardımcı olduğu belirtilmektedir.¹⁴³

Siyasi sistemi algınabilir bir şekle indirgemek ve siyasi biçimlemeyi sağlamakla yükümlü olan kitle iletişim araçlarının siyasal işlevleri konuyu oluşturma, temsil etme, siyasal toplumsallaşma, eleştiri ve denetim işlevleri şeklinde bir gruplandırmaya tabii tutulabilmektedir. Demokratik bir düzende kitle iletişim araçlarının ana işlevi kamuoyunun oluşturulmasıdır.¹⁴⁴

¹⁴² Uluç, s.161.

¹⁴³ Gökçe, 171-173.

¹⁴⁴ Gökçe, s.174.

Kitle iletişim araçları, siyasal işlevleri doğrultusunda, siyasasi gündem oluşturma, siyasi aday ve siyasi partilere yönelik halkın bilinçlenmesi konusunda ve halkın algılamalarını oluşturmada önemli bir rol oynar.¹⁴⁵ Kitle iletişim araçlarının toplumdaki mevcut görüş ve fikirleri aktarıcı ve çevirmeni olarak aynı zamanda cevaplamasıyla temsil işlevini yerine getirmektedir. Aynı zamanda kitle iletişimin araçları eleştiri ve denetim kontrol işlevinide böylelikle yerine getirebilmektedir. Bu da kitle iletişim araçlarına toplumsal dengelere yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra döndürücü güç olma imkanı sağlamaktadır.¹⁴⁶

Kitle iletişimi konusunda üzerinde en çok tartışılan konulardan biride, kitle iletişimin sonuçlarına ve etkilerine yöneliktir. Medya geniş toplulukların ilgisini çekmekte, görüş ve davranışlarını etkilemekte en etkin güç unsuru olarak görünmektedir.

Kitle iletişim araçlarının enformasyon işlevi, dünyada yaşanan toplumsal olaylar hakkında bilgi sağlamak ve aynı zamanda çıkar grupları arasındaki ilişkileri gözönüne sermek, yenilikler hakkında bilgiler verip uyumu ve gelişmeyi kolaylaştırmak gibi unsurları kapsamaktadır. İnsanlar siyasi liderleri, siyasi ve ekonomik gelişmeleri bu araçlar sayesinde gözlemlemekte ve tanımaktadır. Kitle iletişim araçlarının en önemli özelliği bireylerin bilgi düzeylerini, düşüncelerini etkilemesi dolayısıyla şekillendirmesidir.¹⁴⁷

Kitle iletişim araçlarının kar sağlamaya yönelik işlevleri de bulunmaktadır, mal ve para ilişkisine canlılık kazandırmaktadırlar. Kitle iletişim araçları bu işlevi reklamlar sayesinde gerçekleştirmektedir.¹⁴⁸ Medya aracılığıyla yayınlanan reklamlar da ulusal ekonominin gelişmesine ve insanları aydınlatarak toplumun biçimlenmesine olanak sağlamaktadır. Kitle iletişim araçları kişilerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını gözetim işleviyle yerine getirmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Ferruh Uztuğ, *Siyasal İletişim Yönetimi*, MediaCat Kitapları, İstanbul 2004, s.266.

¹⁴⁶ Gökçe, s.175.

¹⁴⁷ Gökçe, 176-177.

¹⁴⁸ Gökçe, s.175.

¹⁴⁹ Oktay, s.225

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEDYA ve DEMOKRASİ

3.1. MEDYA ve DEMOKRASİ

Antik Yunan'da haberler yazılı olarak değil sözlü olarak yapılmaktaydı. Kamu işleriyle ilgili bilgilendirmeler, öncelikle haberciler olmak üzere ilan tahtaları dedikodu ve söylentiler, yönetimi oluşturan çeşitli komisyon ve meclislerde yapılan tartışmalar sonucunda ortaya çıkan sözlü raporlar yoluyla yayılmaktaydı. Sadece kitle iletişiminin değil, medyanın hiçbir şekilde var olmadığı bir dönemdi. Tesadüfi durumlar hariç, gizli tutulması gereken belgelerden ve kontrol edebilecekleri bir medyadan yoksun olan siyasiler, ihtiyaç yüzünden seçmenleriyle doğrudan ve dolaysız bir iletişim kontrolü altına girmişlerdir.¹⁵⁰

Yakın tarihe bakıldığında dünyada birçok değişimin yaşandığı görülür. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Dogu Bloku ülkelerinin çok partili parlamenter rejime yönelmesi ve uluslararası ilişkilerde demokrasinin temel ilkelerinin daha etkin bir rol oynaması ve iletişim devriminin rejimleri şeffaflaşmaya ve demokratikleşmeye itmesi, bu değişimlerin en önemli örnekleridir. Buna paralel olarak insan haklarında önemli gelişmelerin yaşandığı ve demokrasinin hemen her ülkede kabul görüp uygulamaya geçtiği açıkça görülmüştür.¹⁵¹

Antik çağın siyasasi modellerinden çağımızın demokrasi anlayışlarına kadar yaşanan uzun bir değişim ve gelişim sürecinde önce yazılı basın daha sonra da diğer kitle iletişim araçları siyasal yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir. Kitle iletişim alanında yaşanan teknolojik ilerlemelerle, toplumun yaşadığı dönüşümler arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır.

Sınai matbaa, 18. yüzyıl Avrupa'sında ve 19. yüzyıl Batı'sında temsili demokrasilerin ve ulusların ortaya çıkışıyla gelişmiştir. Temsili demokrasinin ortaya çıkmasıyla birlikte kamuoyu kavramıda ortaya çıkmıştır ve yönetim biçimleri nasıl olursa olsun, siyaset yaşamında düşüncenin manipülasyonu belirleyici bir hal almaya başlamıştır. Diğer taraftan ulusal bir topluluğun devamını sağlayabilmesi için üyelerinin kolektif yaşamı destekleyen bir temsilciler bütününü paylaşması gerekmektedir. Bu

¹⁵⁰ Finley, s.28.

¹⁵¹ Bostancı, s.45.

hayali temsilleri ortaya koymak, kamusal yaşama ayrılan mekanı kurmak ve toplumsal bağın kurulup sürekli değişmesini sağlamak, medyanın rolü olmuştur. Devletler 18. yüzyıl sonundan itibaren, ulus kavramı etrafında yeniden inşa olmaya başlamış ve ulusal kimlik kavramına bir anlam ve içerik kazandırma rolü de basılı yayına düşmüştür. 19. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlayan enformasyonun şebekeler üzerindeki dolaşımı ve basın ajansları arasındaki rekabet, uluslararası bir enformasyon ekonomisini bağlı olduğu iktidar fenomenleriyle birlikte ortaya çıkarmıştır. 1918 yılından itibaren Amerika'nın sinema üzerindeki hakimiyeti, Avrupa ülkelerini kültürel kimlik sorunuyla karşı karşıya getirmiştir. Bu durumda devletin kültür endüstrilerinin korunmasındaki rolü sorununu gündeme getirmiştir.¹⁵²

Demokratik rejimlerde devlet, yurttaşların gönüllü olarak biraraya gelmesi şeklinde tanımlanır ve bu bir araya gelme durumu devletin kurmuş olduğu sisteme gösterilen rızayla mümkün olmaktadır. Touraine'e göre "demokrasi, her şeyden önce, toplumsal edimcilerin özgürce oluşma ve eylemde bulunmasını sağlayan siyasal rejimdir. Oluşturucu ilkeleri bizzat toplumsal edimcilerin varoluşunu yönlendiren ilkelerdir. Toplumsal edimciler, ancak kişisel ve kollektif hakların içselleştirilmiş bilinci, çıkar ve fikirlerin çoğulluğu, özellikle de egemen olanlarla egemenlik altındakiler arasındaki çatışmalar ve bir de, ortak kültürel yönelimler karşısında tek tek herkesin sorumluluğu bağdaştırıldığı taktirde varolabilir. Bu da, siyasal kurumlar bağlamında üç ilkede dile gelir: iktidarın saygı duyması gereken *temel hakların* kabulü, yöneticiler ve siyasetlerinin *toplumsal temsiliyeti ve yurttaşlık*, yani hukuk üstüne kurulu bir topluluğa aidiyet bilinci."¹⁵³

Demokrasi, yurttaşların katılımıyla oluşturulan siyasal süreçleri de içeren bir rejimdir. Demokratik siyasal katılım ise aydınlanmış yurttaşlığı gerektirir ve medyanın üstlendiği rollerden birisi de toplumsal ve siyasal sorunlara ilişkin bilgi, fikir, yorum ve tartışma sağlayarak siyasal sürece katılımı arttırmaktır.¹⁵⁴ Kişilerin temel hak ve hürriyetlerine saygı gösteren ve bu hakları koruyan toplumlar demokratik toplumlardır. Demokratik toplumlarda devletin görevi, temel hak ve hürriyetlerin gözetimini ve gelişimini sağlamaktır.

¹⁵² Barbier ve Lavenir, 385-387.

¹⁵³ Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev: Hülya Tufan), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2007, s.360.

¹⁵⁴ Andrew Belsey ve Richard Chadwick, *Medyada Kalitenin Bir Aracı Olarak Etik*, (Der: Süleyman İrvan), *Medya, Kültür, Siyaset*, Alp Yayınevi, Ankara 2002, s.424.

Demokrasinin enformasyon ve iletişim olmadan varolamayacağı da yaygın bir biçimde kabul görmektedir. Demokrasinin gelişebilmesi, toplumdaki bireylerin kamusal etkinliklere katılmasıyla mümkün olabilir. Bireylerin ve kurumların kendilerini kamu önünde ifade edebilmeleri ve doğru enformasyona ulaşabilmeleri gerekli bir koşuldur. Medya sayesinde sürdürülen enformasyon ve iletişim, siyasetin alanını genişletir ve siyasetçilerin bu alanda tek başlarına hüküm sürmelerini engeller.¹⁵⁵

Demokratik değerler medyanın yayın ilkeleriyle çatışma gösterebilir. Medya çoğunluğun egemen fikirleriyle azınlığın karşıt ve marjinal görüşleri arasında kalabilir. Sosyal, siyasal, kültürel ve bireysel farklılıklar siyasal açıdan iletişim konusunda sistemin üretebileceği katılımcının aktif enerjisini sınırlayabilir. Oysa demokrasi tüm yurttaşların ilgili olmasını ve katılımlarını gerektirir. Siyasal açıdan bu katılım daha eğlendirici ve hoşça vakit geçirmeyi sağlayan diğer ileti türleriyle yarışmak zorundadır, aynı zamanda farklı düşüncelere sahip bireylerin dikkatlerini çekmek ve bunun sürekliliğini sağlamak zorunda olması medyanın demokratik işlevini yerine getirme konusunda engel teşkil edebilmektedir. Medya kuruluşlarının ticari işletmelere dönüşmesi demokratik rollerini yerine getirme konusundan daha çok ekonomik hedeflere yönelmelerine yol açmaktadır.¹⁵⁶

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız birtakım olumsuzluklara rağmen, liberal demokrasinin uygulandığı ülkelerde kitle iletişim araçları, sistemin demokratik değerler doğrultusunda işlemlerini ve demokrasinin korunmasını sağlayan önemli araçlardır. Kitle iletişim araçları siyaset dünyasında yaşanan anlaşmazlık ve çatışmaları halka ileterek, halkın da katılımıyla toplumsal amaçların gerçekleştirilmesi yönünde siyasalere yol gösterir. Kitle iletişim araçları, yönetimin tek bir grubun ya da kişinin görüşleri doğrultusunda gerçekleştirilmesini söyleyen antidemokratik düşünceyi engeller. Özgür bir basın varlığı, iktidarı elinde bulunduranların toplumdaki bireylere karşı siyasal sorumluluklarını hatırlatan demokratik anlayışı da yüceltir. Özgür basın okurlarının, izleyicilerinin ve dinleyicilerinin, siyasilerin kişilikleri ve amaçları konusunda bilgilenmelerini sağlamaktadır.¹⁵⁷ Demokrasinin ayırt edici ve endişe verici unsuru

¹⁵⁵ Manuel Numez Encabo, “Gazetecilik Etiği ve Demokrasi”, (Der: Süleyman İrvan), *Medya, Siyaset, Kültür*, 443-444, Alp Yayınevi, Ankara 2002.

¹⁵⁶ Michael Gurevitch ve Jay G. Blumler, “Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler”, (Der: Süleyman İrvan), *Medya, Kültür, Siyaset*, 266-267, Alp Yay., Ankara 2002.

¹⁵⁷ Gurevitch ve Blumler, 268-269.

çoğunlukla pasif olan bir seçmen kitlesinin, oyları için verilen rekabetçi mücadelede siyasi bir elitin oluşmasıdır¹⁵⁸

Aytekin Yılmaz, demokrasi rejiminin meşruluğunun yönetenlerin istekleri yönünde hareket etmesinden kaynaklandığını belirtmektedir;

“Yönetenlerin meşruluğu, bunların yönetimde kalıp kalmayacaklarının belirli ya da makul aralıklarla yapılan seçimlerle belirlenmesine bağlıdır; yönetilenlerin siyasal sürece her düzeyde katılma hakkı ve özgürlüğü bulunmaktadır; siyasete katılma, siyasal tercihleri şekillendirme ve bunları kamuoyuna duyurma, benimsetme, bu tercihleri benimseyen kadroları örgütleme, iktidar yarışına girmek gibi eylemlerin gerçekleşebilmesi için vatandaşların düşünce ve ifade, haberleşme, toplanma, örgütlenme özgürlüklerine sahip olması sayabiliriz.”¹⁵⁹

Medyayı demokratikleştirme kavramının Amerika Birleşik Devletleri’nde geçerli olan politik söylem çerçevesinde hiçbir gerçek anlamının olmadığını belirten Chomsky’e göre; *“yurttaşların katılımı, basın özgürlüğünün ihlal edilmesi olarak görülecek, medyanın korkuya kapılmadan ya da hiçbir lütuf beklemeden üstlendiği kamuoyunu bilgilendirme görevini sekteye uğratan ve var olan medyanın bağımsızlığına indirilmiş bir darbe sayılacaktır. Bu tepki, üzerinde düşünülmeyi hak eden bir olgudur ve bu tepkinin arkasında, demokratik sistemimiz içerisinde medyanın nasıl işlemesi gerektiğiyle ilgili inançlar, ayrıca demokrasinin niteliğiyle ilgili belirli örtük anlayışlar yatmaktadır.”¹⁶⁰*

Encabo’ya göre de, medyanın amacı kamuyu eğitmek ya da kamuoyunu önceden belirlemek olmamalıdır. Medya bunu yaparken kamuoyu yaratmaya çalışmamalı, enformasyonu bu amaçla veya kendi çıkarları doğrultusunda kullanmamalıdır. Medyanın asıl amacı kamusal bir hizmet sağlamaktır. Eğer bu amaçtan uzaklaşırsa medya demokrasisi haline gelebilirler. Bu durumda kişilerin temel hak ve özgürlüklerine, devletin güçler ayrımı ilkesine ters düşerek toplumun bütün yapısında dengesizliklere yol açabilir.¹⁶¹

1975’te Trilateral Commission tarafından demokrasilerin yönetilebilirliği üzerine yapılan bir incelemede medyanın ulusal gücün yeni, dikkat çekici bir kaynağı

¹⁵⁸ Finley, s.21.

¹⁵⁹ Yılmaz, 35-36.

¹⁶⁰Noam Chomsky, *Medya Gerçeği*, (Çev: Abdullah Yılmaz), Everest Yay., İstanbul 2002, s.3.

¹⁶¹ Encabo, 455-456.

haline geldiği, içerde hükümet otoritesinin azaltılmasına katkıda bulunan demokrasinin aşırılıklarının bir boyutunu oluşturduğunu ve sonuç olarak dışarıda da demokrasinin etkisinde bir gerilemeyi temsil ettiği belirtilmektedir.¹⁶²

Habermas'a göre demokratik tartışma her zaman üç boyutludur. Bunlardan ilki ortak kültürel yönelimlerden kaynaklanan uzlaşma; ikincisi rakipleri karşı karşıya getiren çatışma; üçüncüsü ise çatışmayı sınırlandıran toplumsal, hukuksal çerçeveye saygıyı birleştiren anlaşmadır.¹⁶³ Ayrıca Habermas, öbürü'nü dinlemeden ve kabul etmeden bir tercihin öznel ifadesinde, evrensel değeri olanı araştırmadan demokrasinin olmayacağını söylemektedir. Medyalarda demokratik karar alma, herşeyden önce karşı taraftakinin konumuna belli bir geçerlilik tanınmasını varsaymaktadır.¹⁶⁴

Medya ile demokrasi arasındaki ilişkide iki sorunla karşılaşılmaktadır. Bunlardan ilki gerçek sorunu ve diğeri değer sorunudur. Temel bir sorun olan gerçek sorunu, medyanın düşmanca bir tavır benimseyip benimsemediğini, özellikle savaş dönemlerinde, özgürlük davasını zayıflatıp zayıflatmadığı, iktidarda olanları ve özgür kurumları tehdit edip etmediğiyle ilgilidir.¹⁶⁵

Ayrıca medya olayları önemsizleştirmemize ve düşünce yeteneğimizi kaybetmemize de yolaçmaktadır. Medya bireyleşmiş, birbirinden kopmuş, üzerinde düşünme gereksinimi duymayacağımız olayları vermektedir bizlere, bunu yaparkende tekrar ve ısrar tekniklerini kullanarak, skandalları birbiri ardına sıralayıp soyut, hayali ve düşüncesiz bir dünya anlayışı dayatmaktadır. Tekrar tekniğini kullanarak gündeme getirilen bir olayı biktırıcı bir tekrarla kafalarımıza işlemeye çalışırken, ısrar tekniği ile kitle iletişimin bütün kanallarını kullanarak farklı yerlerde aynı olayı duygusal, politik, biçimsel ve enformatik olarak iletmektedirler. Medya dezenformasyon yoluyla zihinleri etkilemekten ziyade, olayları düşünülebilir olmaktan çıkarmakta ve tek düzeleştirmektedir. Toplumun demokratikleşmesine medyanın etkisi ancak medyanın öncelikle demokratikleşmesiyle gerçekleştirilebilir. Demokratik toplum anlayışı gittikçe artan bir şekilde disipliner ve denetimsel örgütlenme tarzlarını varsaymaktadır. Modern iletişim özgürlükleri dünyanın globalleşmesiyle beraber, haber alma özgürlüğünde dahil

¹⁶² Chomsky, s.4.

¹⁶³ Tourine, s.372.

¹⁶⁴ Tourine, s.371.

¹⁶⁵ Chomsky, s.10.

olmak üzere kitle iletişim araçlarının sağladığı bir denetim toplumunu varsaymakta ve amaçlamaktadır.¹⁶⁶

Basın özgürlüğünün salt hükümete karşı bir savunma aracını olduğu, yoksa devlet sansürüne karşı bir saldırı silahı olarak da kullanılıp kullanılmayacağı konusundaki tartışmalar, Richmond, Inc. – Virginia olarak anılan davayla iletişim özgürlüğü ilkesinin, devlet erkine karşı bir silah olarak kullanılabileceği görüşünü destekleyen bir şekilde karar bağlanmış ve bu karar demokrasilerde yurttaşın medyada kendi devletine karşı cevap verme hakkını yaptırıma bağlayacak yasal düzenlemelere karşı duyulan ihtiyacı gündeme getirmiştir. Bu hak bazı olumsuz durumlar ve hakkı kötüye kullanmayı da oluşturabilmektedir. Örneğin Fransa’da devlet memurlarına kendileriyle ilgili olarak yayınlanmış bilgilerin düzeltilmesini isteme hakkının verilmesi, Fransız medyasını yanlış olduğu iddia edilen bilgilerle ilgili olarak, uzun hükümet raporlarını ve hatta propogandalarını yayınlamak gibi bir zorunluluk karşısında bırakmıştır. Bu olumsuz duruma rağmen, bireylerin hükümete cevap verme hakkına sahiptirler, her birey kendisine yönelik bilgilere karşı cevabının yayınlanması için basında bir yer bulunmasını isteyebilir. Bu tür bir işleyiş içinde, yayıncılar cevabı üç gün içinde yayınlamazlarsa para ve hapis cezalarına çarptırılabilirler.¹⁶⁷

Medyanın demokratik bir toplumda, düşünce ve görüşlerin özgürce açıklanmasını, siyasal iktidar da içinde olmak üzere her kurumun ve kuruluşun özgürce eleştirilmesini, kamu adına yetki kullananların denetlenmesini, halkın haber alma ve öğrenme haklarını, olaylar ve sorunlar üzerinde düşünmesini sağlayacak bir hizmeti karşılayıp destekleyerek, kamusal işlevini yerine getirmelidir.¹⁶⁸

Medyayı siyasal sistemlerle çok yakın ilişki ve etkileşim içerisindedir. Bu özelliğinden dolayıda modern demokrasiler için vazgeçilmez olarak nitelemek mümkündür. Demokrasilerde medyanın önemli bir işlev gördüğü ve değişimin öncüsü görevini üstlendiği bir gerçektir.

Demokrasilerde medyanın işleyişi oldukça titiz ilkelere bağlanmıştır. Bu ilkeler doğrultusunda medyanın siyasal sistem için bir takım görevleri yerine getirmesi

¹⁶⁶ Ulus Baker, “*Medyaya Nasıl Direnilir*”, Erişim Tarihi: 14.08.2010, www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=.

¹⁶⁷ John Keane, *Medya ve Demokrasi*, (Çev: Haluk Şahin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, s.127.

¹⁶⁸ Alpay Kabacalı, *Başlangıştan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990, s.7.

gerekmektedir. Demokrasinin siyasal sistem için medyadan beklediği işlev ve hizmetleri Micheal Gurevitch ve Jay G. Blumler şu şekilde sıralamıştır:¹⁶⁹

- *Toplumsal ve siyasal çevrenin gözetimi, yurttaşların refahını olumlu ya da olumsuz biçimde etkileyecek gelişmelerin haber verilmesi,*
- *Anlamlı gündem – koyma, günün önemli sorunlarını, bu sorunları gündeme getiren ve çözebilecek olan güçleri de içerecek biçimde saptama,*
- *Siyasetçilerin ve diğer baskı ve çıkar gruplarının sözcülerinin anlaşılır ve aydınlatıcı görüşlerini aktarmaları için bir platform görevi görme,*
- *Hem çeşitli görüş açıları arasında hem de iktidarı(şimdi ve gelecek de)ellerinde bulunduranlarla kitleler arsında diyalog sağlama,*
- *Resmi görevlilerin ellerindeki gücü nasıl kullandıklarına ilişkin hesap vermeleri için mekanizmalar sağlama,*
- *Yurttaşları, siyasal süreçleri yalnızca izlemek ve hakkında konuşmaktan çok, öğrenmeleri, tercih yapmaları ve katılmaları için teşvik etme,*
- *Medya dışındaki güçlerin, kendi bağımsızlıklarını, dürüstlüklerini ve izleyicilere hizmet etme yeteneklerini yok etme çabalarına ilkeli biçimde karşı koyma,*
- *İzleyicileri, kendi siyasal çevrelerini anlamlandırabilen ve potansiyel olarak duyarlı davranan kişiler olarak görme ve onlara saygı gösterme.*

Curran medyanın bilgilendirme rolü ve demokratik işlevleriyle ilgili bazı temel savlar sunmaktadır, özetle bunlar: Medya, bireylerin toplumsal deneyimleri ve fikirlerini anlayış çoğulculuğu sunarak sorgulamalarına olanak sağlamalıdır. Medya farklı toplumsal grupların ve örgütlerin kendi görüşlerini ifade edebilmelerine fırsat sunacak bir biçimde düzenlenmelidir ve sivil toplumu canlandıracak biçimde işlev görmelidir. Medya toplumsal grupların ve örgütlerin taraftarlarının görüşlerini temsil etmelerine ayrıca protestolarını duyurmalarına destek olmalıdır. Medyanın bu temsil rolü toplumdaki alternatif görüşleri ve bakış açılarını kapsayacak koşulların oluşturulmasına yardım etmeyi içermektedir. Medyanın diğer bir demokratik işlevi çatışan çıkarlar arasında anlaşma ve uzlaşma yoluyla toplumun ortak hedeflerinin gerçekleşmesine yardımcı olmaktır. Medya bu süreç, çatışmaları çözen demokratik işlemleri kolaylaştırarak ve ortaklaşa kabul edilen amaçları tanımlayarak katkıda

¹⁶⁹ Gurevitch ve Blumler, s.265.

bulunmalıdır. Ortaklaşa kabul edilen amaçları sunmak ve çatışmaları önlemekle görevli medyanın bu işlevine örnek olarak seçim dönemleri verilebilir. Medya seçmenleri, seçimlerde yapacakları siyasal tercihler hakkında bilgilendirilmeli ve böylece seçimlerin toplumun geleceği konusunda ortak kararlar verildiği tayin ediciler olarak yapılanmasına yardımcı olmalıdır. Medya kamusal tartışmaların yapıldığı ortamlar hazırlayarak anlaşma ve uzlaşma alanlarının aranmasına katkı sağlayıcı bir rolde oynamalıdır.¹⁷⁰

Her devlet kendini içten ve ya dıştan gelebilecek bir yıkıma karşı korumaya çalışır. Herhangi bir şekilde ifade özgürlüğünü kabul eden devletler, daha sonra içte kendini korumanın özgürlük yüzünden zorlaşmış olduğunu görürler. Bazı özgürlükleri kısıtlama yoluna gidebilirler.¹⁷¹ Demokrasi farklılıkları barındıran ve bununla beraber ortak yaşamdaki ahengi de sağlama ve koruma çabasında olan bir yönetim şekli olmasından dolayı hertürlü kitle iletişim araçlarının devlet tekelinin elinde olması demokrasiyle uyumsuz ve aynı şekilde muhalefet partilerinin baskı altına alınması, fikir ayrılıklarının önlenmeside demokrasiyle bağdaşmamaktadır. Demokrasi tek bir düşüncenin değil, farklı düşüncelerinde ortaya konulmasını gerektirir. Farklı düşüncelerin ortaya konulmasında toplumda yaratıcılığı ön plana çıkarmada etkili olacaktır.¹⁷²

Medyanın siyasal işlevlerini yerine getirebilmesi her şeyden önce, iletişim alanının çok iyi düzenlenmiş olmasına bağlı bulunmaktadır. İfade özgürlüğünün kapsam ve niteliği, iletişim özgürlüğünün genişliği, siyasal iktidar medya ilişkilerinin şekli, sermaye medya ilişkileri, medyada tekelleşme, medyanın profesyonelliği, basın kamusal görevlerini algılama ve yerine getirme şekli, siyasal iletişimin niteliğini ve demokratik sürece katkısını belirleyen temel etkenlerdir.¹⁷³

Habermas'a göre; demokratik yönetim bürokratik modern devletin yalnızca "hukukun üstünlüğü" ilkesi yoluyla denetlenmesi anlamına gelmemelidir. Aynı zamanda, alttan denetimi sağlayan ve karar alma süreçlerine katılımı gerçekleştirecek bir "kamusal iletişim mekanının" varlığı da devlet ve toplum arasında kurulacak

¹⁷⁰ James Curran, "Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Bıçme", (Der: Süleyman İrvan), *Medya, Kültür Siyaset*, 233-235, Alp Yayınevi, Ankara 2002.

¹⁷¹ Finley, s.97.

¹⁷² Yılmaz, 24-25.

¹⁷³ Ahmet Öztürk, "Modern Siyasal Sistemlerde Medyanın İşlev ve Sorunları", Erişim Tarihi: 11.09.2010, <http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C11S12004/ao.pdf>.

demokratik bir yönetim için gerekli olan bir koşuldur. Başka bir ifadeyle, rasyonel, yasal otoriteyi yaşama geçiren modern devlet iktidarının meşruluğu yalnızca yasalarla değil aynı zamanda diyalog ve iletişime dayalı bir rasyonellik çerçevesi üzerine kurulmuş normatif ilkeler yoluyla da değerlendirilmelidir. Liberal demokratik yönetim anlayışının meşruluk krizi de bu anlamda kendisinin “hukukun üstünlüğü” ilkesiyle sınırlı hareket tarzından kaynaklanır. Demokratik sürecin gerçek anlamda gelişebilmesi için devlet halkı “manevi- sosyal ve siyasi açıdan- nispi ölçülerde bir grup olarak kendisine neyin ait olduğunu hukuksal bir çerçevede ifade etme olanağına sahip olmalıdır”.¹⁷⁴

Değişen pazar koşullarıyla birlikte kitle iletişim örgütlerinin varolan kaynaklarını kullanma dereceleri değişim göstermeye başlamıştır. İletişim pazarının yapısı, iletişimde tekelleşme, neyin nerede nasıl üretileceği ve nerede nasıl pazarlanacağı soruları önem kazanmaya başlamıştır.¹⁷⁵

Gelişen serbest pazar ekonomisi, insanların görüşlerine yer veren ve bu görüşleri savunan bir medya sistemi üretmeye başlamıştır. Serbest pazarın tekelleşmeye olanak sağlayan bu işleyişinin, tüketici egemenliği ve demokratik medyanın varlığı açısından meydana getirdiği sakıncalardan bazıları şunlardır.¹⁷⁶

- İlk olarak oligopollerin pazardaki egemenliği medya çeşitliliğini, izleyici seçeneklerini ve kamusal denetimi azaltmıştır. Birçok Batı ülkesinde rekabet eden gazete sayısında azalma olmuş ve yerel tekeller ile zincirleme medya mülkiyeti artmıştır.
- Medya endüstrilerindeki kapitalleşme pazara girişi yüksek maliyet gerektirmesinden dolayı engellemiştir.
- Popüler medya izleyicileri hem çoğalmış hem de sosyal ve siyasal açıdan daha ayrışık hale gelmiştir: izleyiciler artık temsil edilebilecek ortak inanç ve çıkarlara sahip değildir.
- Medyayı denetleyenlerin kendi ideolojik bakışlarını pazarın beklentilerine uygun hale getirebilmeleri olasıdır. Medyayı denetleyen yeni neslin pazara öncülük

¹⁷⁴ Nesrin Demir, “Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları”, *Ege Akademik Bakış* 10(2) 2010, 597-611, Erişim Tarihi: 14.12.2010, http://eab.ege.edu.tr/10_2/C10-S2-M9.pdf.

¹⁷⁵ Erdoğan ve Alemdar, s.282.

¹⁷⁶ Curran, 205-217.

eden pragmatistler olduğu, rekabetçi bir ortamda medyanın tüketici etkisine boyun eğmek zorunda kaldığı ileri sürülmektedir.

- Egemen tüketici, medya örgütlerinin izleyici baskılarını seçici olarak yorumladıklarını, kırılmaya uğrattıklarını ve hatta bu baskılara karşı koyduklarını gösteren çok sayıdaki sosyolojik araştırmayı dikkate almamaktadır

- İdealleştirilmiş pazar demokrasisi fikri reklam sektörünün, ticari yayıncılık ve basın üzerindeki mali rolünün önemini görmezden gelmektedir. Reklamcılık eleştirmenleri, reklamcılar, reklamları geri çekme tehdidi yoluyla, medya içeriğini doğrudan etkilemeye ve hatta belirlemeye yönelik baskı oluşturma eğilimindedir.

1976 yılında Siebert, Peterson ve Schramm, Basın Teorileri adı altında dörtlü bir ayırım yapmaktadırlar: Otoriter Devlet Teorisi - Liberal Devlet Teorisi - Sosyal Sorumluluk Teorisi - Totaliter Devlet Teorisi¹⁷⁷

Otoriter Devlet Teorisine göre, medya organları, yönetici egemen gücün kontrolü altında çalışmakta ve devletin direktiflerini yerine getirmektedir. Egemen gücün çıkarlarına ve sürekliliğine hizmet eden bu sistemde yukarıdan aşağıya doğru tek yönlü bir iletişim akışı vardır.

Liberal Devlet Teorisine göre medya organları, serbest piyasa ekonomisi şeklinde, rekabete dayalı olarak çalışırlar. Medya bu şekliyle dördüncü bir güç olarak adlandırılır. Halkın bu konu üzerinde bilgilenmesini, yönetimin yanlışlıklarının kritiğe tabi tutulmasını, parlamentoya dayalı demokrasinin bütün kurumlarının bağımsız olarak mercek altına alınmasını, medya kuruluşları gerçekleştirmektedir. Birey ve toplumu, sosyal davranış ve siyasi örgütlenme konusunda serbest bırakır.

Sosyal Sorumluluk Teorisi, medyanın özgür olabilmesi için, medya organları devlete bağlı değil bağımsız özel ve/veya tüzel kişiliklere ait olması gerekmektedir. Yine bu teoriye göre, devletin medya üzerinde hiçbir kontrol ve yönlendirilmesi olamaz. Devletin sadece halkın ilgi ve ihtiyaçlarına medyanın tam olarak cevap verip vermediği konusunda kontrol edici ve uyarıcı görevi vardır. Medya yapmış olduğu yayınların kaliteli, önyargısız ve tarafsız olup olmamasından dolayı doğrudan doğruya izleyicilere karşı sorumludur. Medya, kamu yararı gözetken müdahaleler olabileceğini kabul etmelidir.

¹⁷⁷ Önder Aytaç ve İhsan Bilir, *Medyanın Gücü mü? Güçlerin Medyası mı?*, Erişim Tarihi: 21.11.2010, <http://ns.pa.edu.tr/object/assets/content/file/dergi/43/27-48.pdf>.

Totaliter devlet teorisine, göre ise bütün medya organları devlet tarafından çıkarılır. Mevcut medya tamamen devletin istek ve direktifleri doğrultusunda hareket eder. Bu şekilde medya genelde diktatörlerin ve tek parti sistemlerinin mevcut durumlarını daha da güçlendirip pekiştirir.

Siyasiler ve baskı grupları ihtiyaç duydukları olayları, kendi istedikleri yönde geliştirebilmek için kendilerini topluma ifade etmeye çalışırlar. Bu süreçte toplumun zihninde oluşacak kanaatler büyük önem taşımaktadır. Chomsky'nin ifadesiyle *“Demokratik sistemde gerekli yanlısamalar zorla dayatılamaz. Tersine, halkın zihnine daha ince araçlarla kazınmalıdır... Demokratik bir politik düzende her zaman bağımsız düşüncenin politik eyleme dönüştürülmesi tehlikesi vardır, dolayısıyla bu tehdidi kökünden kazımak büyük önem taşımaktadır.”*¹⁷⁸ Chomsky'e göre tartışma yasaklanamaz, kaldı ki düzgün bir biçimde işleyen bir propaganda sisteminde yasaklanmamalıdır. Çünkü doğru sınırlar çervesinde yapılan tartışmaların sistemi pekiştiren bir niteliği olduğudur. Kısacası önemli olan unsur gündemi belirleme gücüne sahip olmaktır.¹⁷⁹

Arsev'e göre gündem oluşturma kitle iletişim araçlarının haberleri sunuş yoluyla halkın düşündüğü ve konuştuğu konuları belirlediği düşüncesine dayanmaktadır. Kamunun gündemine özellikle seçimlerden önce getirilen olumlu ya da olumsuz yayınlar, kanaatleri ve düşünceleri etkiler. Arsev, Iyengar ve arkadaşlarının bu sürece 'önemsetme' adını verdiklerini belirtmektedir. Önemssetmede medyanın bazı konulara ilgi göstermesi bazılarına ise ilgi göstermemesi yoluyla seçmenlerin tercihinde aday olanları değerlendirme ölçütlerini değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Dünyayı yeniden inşa edebilme yetisine sahip olan kitle iletişim araçları aynı zamanda bu yönde de çalışmaları yapmaktadırlar. Aynı zamanda da belli bir fikrin alacağı yönü belirlemeksizin kamuoyu için gündem hazırlarlar. Böylelikle kitle iletişim araçlarının öncelikleri halkın öncelikleri haline gelir.¹⁸⁰

Kaplan toplumlardaki, kültürel, ekonomik, toplumsal yenilikler, değişiklikler ve olaylar, kitle iletişim araçları aracılığıyla gündeme getirilmekte ve kitle iletişim araçları tarafından gündemden düşürülmektedir diyerek. Medyanın gündemimizi belirlediğini,

¹⁷⁸ Chomsky, s.71.

¹⁷⁹ Chomsky, 71-72.

¹⁸⁰ Bektaş, s.121.

günlük yaşamımızın akışını biçimlendirdiğini ve yönlendirdiğini, yaşamımızı medyaya bağımlı olarak sürdürdüğümüzü belirtmektedir.¹⁸¹

Medyanın okuyucu tipleri geliştirmeye başlaması, ilk kez XIX. yüzyılın son onyılında, Amerika Birleşik Devletleri'nde kadın dergilerinin yaratılmasıyla birlikte oluşmuş ve bu gelişmeler yirmili yıllarda fordizmle mükemmelleşmeye başalamışsa da, kitle iletişiminin ussallaşmasında olasılık düşüncesinin açığa çıkması için otuzlu yılları beklemek gerekmiştir. Kamuoyunun siyasal doğası ile ilgili tartışmalar da yığın psikolojisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁸²

İktidarın toplumda muhalif görüşlerin oluşmasının önünü kesmede basın özgürlüğü bir engel teşkil etmiş olsa da muhalif görüşlerin engellenmesi ve hükümetlerin kendi doğrularını kabul ettirmesi yolunda, iktidar sansür ve propaganda araçlarını devreye sokmuştur. Kısaca medyanın dördüncü güç olarak kabul edilmesi ve toplumu etkileyebilmesi, iktidarın sansür uygulamasını ortaya çıkarmasına sebep olurken, medyanın dördüncü güç olarak görülmesi iktidarın kitle iletişim araçlarını propaganda aracı olarak kullanmasına ve propagandanın ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Ogle propagandanın tanımını en kısa haliyle *“en yalın ve en kapsayıcı biçimiyle ikna etmek için yapılan girişim”* olarak vermektedir. Propagandanın yayılması kullanılan teknikler modern sanayi toplumunun gelişmesiyle doğru orantılıdır. Arsev'in tanımıyla günümüzde propaganda, *“kısaca, kamuoyunu etkilemek için gerçek, yarı gerçek, ya da yalan bilgiler yaymada simgeler aracılığıyla bireylerin, grupların inançlarını, tutumlarını ya da eylemlerini etkileme yönünde sistemli gayretlerin tümüne verilen isimdir.”*¹⁸³

Propaganda yöntem ve teknikleriyle ilgili, Propaganda Analizi Enstitüsü (Institute of Propaganda Analysis) yedi propaganda aracının insanlar üzerinde etkili olabileceğini vurgulamıştır. Bunlar:

- 1- Ad takma (name calling): Genel olarak seilmeyen bir etkinin kullanımı
- 2- Gösterişli genelleme (glittering generality): Genel olarak iyi kabul edilen bir terimi kullanma

¹⁸¹ Yusuf Kaplan, *Enformasyon Devrimi Efsanesi, Modernleşme Kuram ve Uygulamaların Eleştirisi*, Rey Yay., İstanbul 1991, s.1.

¹⁸² Armand ve Michele Mattelart, *İletişim Kuramları Tarihi*, (Çev: Merih Zıllıoğlu), İletişim Yay., İstanbul 2003, 18-19.

¹⁸³ Bektaş, 152-153.

- 3- Transfer: Genel olarak saygı duyulan sembolleri kullanma
- 4- Tanıklık (testimonial): Saygın kişilerin desteğini kullanma
- 5- Halktan biri (plain folks): İzleyicilere aynı gruptan olan bir bireyin ortalama bir kişi olduğunu vurgulamak
- 6- Kağıt derme (card stacking): Tamamen inandırıcı bir tezi ortaya çıkartmak için olgu ve yanlış fikirleri seçmek
- 7- Herkes yapıyor (band wagon): Evrensel destek temasının vurgulanmasıdır.¹⁸⁴

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra propagandanın etkileriyle ilgili Laswell Dünya Savaşında Propaganda Teknikleri isimli kitabında savaştan alınan dersleri şöyle belirtmiştir. *“Müttefik toplumlarda olduğu kadar düşman toplumlarında da yayım olanaklarının erki destekler biçimde yönetilmesinde vazgeçilmez araçlar oldukları görüldü ve telgraf ve telefondan başalayarak radyo iletişimiyle birlikte sinemaya değin tüm iletişim teknikleri kayda değer bir yükseliş gösterdiler.”* Laswell'e göre propaganda ve demokrasi birbirine uyumludur ve propaganda kitlelerin katılımını sağlamada tek araçtır. Medya etkili simgelerin dolaşımını sağlayan büyük bir güç olarak tasarımılanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman ordularının bozulmasında, İttifak Devletlerinin propaganda çalışmaları büyük ölçüde etkin olmuştur, görüşü baskın bir düşüncedir. Medya izleyicileri uyarı-tepki şemasına körcesine uyan kişisiz bir hedef gibi düşünülür.¹⁸⁵

Kitle iletişim araçlarıyla mesajların anında kitlelere iletebilmesinden dolayı kitleler yoğun bir propagandayla karşı karşıya kalmaktadırlar. Propaganda kamuoyu oluşumu sürecinde özellikle kararsız kesimler üzerinde etkili olmaktadır. Kitle iletişim araçları toplumun kültürel yapısının belirlenmesinde çok önemli bir rol üstlenmektedir. Propagandacı için bir toplumun içinde değişik kamuları oluşturan bireylerin özel çıkarlarının ötesinde ve üzerinde bağımsız bir kamu çıkarı bulunmaktadır. Suç, aşk, iktidar mücadelesi gibi benzeri konular kamuya sunulan efsanelerin ve mitlerin içeriğini meydana getirmektedirler. Eğer bireyin bu kültürel saldırıyı göğüsleyecek gücü yoksa,

¹⁸⁴ Bektaş, 165-167.

¹⁸⁵ Mattelart ve Mattelart, s.29.

davranışlarında onun etkisi altına girmesi kaçınılmaz olmaktadır. Kişilerin kültürel hayatı önemli ölçüde propagandacının insafına kalmıştır.¹⁸⁶

İktidar erkinin kullanımında ortaya çıkabilecek kötü uygulamaları açığa çıkarma görevi medyaya düşmektedir. Medyanın bu görevi kamu gözcülüğü olarak adlandırılmaktadır. Medyanın bu rolünün, önem açısından medyanın tüm diğer işlevlerinden daha önde geldiği ve medyanın örgütlenme biçimini belirlediğini ifade edilmektedir diyen Curran, medyanın hükümetten tam bağımsızlığının yalnızca serbest pazar kuralları içinde sağlanabileceğini ileri sürmektedir. Medya kamusal düzenlemelere maruz bırakıldığı andan itibaren gözcü olmaktan çıkacaktır.¹⁸⁷

Ayrıca Curran, *“medyanın gözcü rolü önemli ise de, en önemli rolünün bu olduğunu öne sürmek gerçekçi olmayacaktır”*, demektedir. Curran’a göre bu geleneksel görüş, medyanın oldukça politize ve muhalif olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Günümüzde modern medyanın çoğunluğu eğlence araçları haline gelmiştir. Kamusal olaylarla ilgili haberlerin medya içeriğinin yalnızca küçük bir bölümünü oluşturduğunu ifade eden Curran, bunlarında yalnızca bir bölümü hükümet icraatlarının eleştirisi biçiminde olduğunu belirtmiştir. Ve medyanın rolü tanımlamasını şu şekilde yapmıştır: *“Aslında doğruyu söylemek gerekirse, medyanın rolü (birkaç istisnai durum dışında) çoğu zaman yapmadığı şeyler açısından tanımlanmaktadır.”*¹⁸⁸

¹⁸⁶ Bektaş, s. 183.

¹⁸⁷ Curran, s.186.

¹⁸⁸ Curran, s.191.

SONUÇ

Demokrasi, insanlık tarihiyle birlikte gelişim gösteren toplumsal bir yaşam biçimi ve toplumsal bir kültürdür. Akılcılık ve hoşgörüyle birlikte harmanlanan demokrasi, hukuksal dayanakları olan ilkeli bir özgürlükler sistemidir. Demokrasi kavramı vatandaşların siyasal katılımlarını gerekli kılmaktadır. Vatandaşın bu siyasal katılımını hiçbir baskı altında kalmadan gerçekleştirmesi gerekmektedir. Demokrasinin işleminin en temel koşulu, yurttaşların devletin insan haklarını eşitçe korumak için varolduğunun bilincinde olmasıdır.

Demokrasinin ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerde uygulanması bilinen bir gerçektir. Fakat demokrasinin özgürlük ve hoşgörüyle beraber anılıyor olması, ekonomik bakımdan gelişmemiş ülkelerde de demokrasi uygulamaları çabasına girişilmesini cazip hale getirmiştir. Demokrasi vatandaşların özgür ve barış içerisinde, sağlıklı bir yaşam olanağı tanıyan, insan haklarını koruyup insanların daha onurlu bir hayatı gerçekleştirmelerinde yardımcı olan bir yönetim sistemidir. Bu yönetim sisteminin yerleşmesi ve sürdürülebilmesi için, demokrasi ilke ve kurallarının benimsenmesi ve gözetilmesiyle mümkün olabilmektedir. Bireyin gelişiminde aile ve okul ortamında benimsenen ilkeler yaşam boyu bireyin davranışlarını etkiler ve yönlendirir. Aile içerisinde çocuklara tanınan söz hakkı, çocukların aile içerisindeki görev paylaşımlarında yer alması ve aile içerisinde çocukların da haklarının gözetilmesi demokratik bir uygulama olarak bireyin ilk tecrübeleridir. Aynı şekilde okul ortamı içerisinde çocukların istek ve şikayetlerini özgürce dile getirebilmesi, farklı kültür ve yaşam biçimlerine sahip öğrencilerin birbirlerine saygı duyması ve bunlara dikkat edilmesi de demokratik uygulamanın birer örnekleridir. Bu örnekler aileden başlayarak okulla devam eden ve yaşantımızı demokratik ilkeler çerçevesinde düzenlememize yardımcı olacak ilk deneyimlerdir.

Günümüz demokratik toplumlarında temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçmeye yönelik eğilimler söz konusudur. Demokrasi kavramında egemenliğin kaynağı halktır, temsili demokraside ise halkın seçtiği temsilcilerle egemenlik gerçekleştirilmektedir. Katılımcı demokrasi halkın doğrudan katılımını gerekli kılmaktadır. Temsili demokrasiden, katılımcı demokrasiye geçiş için henüz teknik, ekonomik ve kültürel alt yapı yetersiz kalmaktadır. Doğrudan demokrasi,

vatandaşın kendisini ilgilendiren ve ülkenin milli politikalarıyla ilgili karar verme süreçlerine katkıda bulunmasını ve müdahil olmasını gerekli kılmaktadır. Vatandaşın doğrudan katılımının mümkün olmadığı bu süreçlerde medyanın gözlemci rolü, halka yeterli ve doğru bilgi göndermesi büyük önem taşımaktadır. Halk demokrasinin uygulanış biçimini takip edebilme ve eleştirebilme hakkını medya yardımıyla gerçekleştirebilmelidir.

Medya, dünyada olup bitenleri yakından takip etmeli, çeşitli görüş ve bilgileri halka sunmalıdır. Vatandaşların bağımsız bir şekilde kendileri ve toplumla ilgili konularda tercihlerini yapabilmeleri için kamusal ve bireysel kurumlara ait kavramları tartışma ortamlarına taşıyarak, yorum ve değerlendirme yapılmasına olanak sağlamalıdır. Kamuoyunun oluşturulmasında medya en etkili güçtür. Kamuoyunun oluşturulması beraberinde kamuoyunun yönlendirilmesini de getirmektedir. Medya, halkı doğru bilgilendirmesi ve yönlendirmesiyle asıl işlevini gerçekleştirmiş olur. Medya fikirlerde, bilgide, tartışmalarda ve yorumlarda çoğulculuğu sağlayarak, hem bireysel hem de kolektif görüşleri göz önünde bulunduran bir bakış açısı oluşturmalıdır.

Demokratik rejimlerde medya, halkın yönetim hakkında bilgi edinmesi ve yönetime katılması için en etkin araçlardan biridir. Aynı zamanda medya kuruluşları, büyük bir sermaye ile kurulan amacı kar elde etmek olan ekonomik faaliyetlerdir. Medya sahipleri kar elde etme dürtüsüyle kendi çıkarlarına uygun üretim yapmak isteyeceklerdir. Hükümette çeşitli sebeplerle medya üzerinde etki kurmaya çalışacaktır. Devletin uygulamaya çalıştığı bu sansürün yanı sıra, rekabet ve kara dayalı pazar koşullarına herkes istediği gibi giremediği ve engellerle karşılaştığı için meydana gelen tekelleşmeyle birlikte, medyanın kendine uyguladığı bir sansürde oluşmaktadır. Böylece medya çok sayıda ideolojik gücün etkisi altında kalmaktadır. Bu sebepten dolayı öncelikle medyanın kendi içerisinde demokratikleşmesi gerektiği yaygın bir görüş olmuştur. Fakat tekelleşme ve medya üzerinde baskı kurmaya çalışan güçler nedeniyle medyanın demokratikleşmeside mümkün görülmemektedir.

Demokratik bir sistemde medya çalışanlarının rolü, vatandaşları ülkede yaşanan gelişmeler hakkında bilgilendirmek, vatandaşların daha sağlıklı düşünmesini ve karşıt görüşler hakkında bilgi almasını sağlamaktır. Demokrasinin uygulanmasının en önemli koşullarından biri eğitilmiş, karar verme gücüne sahip, haklarının bilincinde olan bir halkın olmasıdır. Bilgili ve eğitilmiş bir halkın oluşmasında medya çok önemli bir yere

sahiptir. Halkın her konuda tam anlamıyla bilgilendirilmiş olması gereklidir. Medya çalışanlarının hem siyasal özgürlüğe hem de bireysel haklara engel koymaya çalışan otoriter güçlere karşı da mücadele vermesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, Nurullah, *İnsan Hakları Demokrasi ve Medya*, Kum Saati Yay., İstanbul 2008.
- Barbier, Frederic ve Lavenir, Catherine Bertho, *Diderot'dan İnternete Medya Tarihi*, Okyanus Yayınları, İstanbul 2001.
- Bauman, Zygmunt, *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çev: Yavuz Alagon), Ayrıntı Yay., İstanbul 2005.
- Belsey, Andrew ve Chadwick, Richard, *Medyada Kalitenin Bir Aracı Olarak Etik*, (Der: Süleyman İrvan), *Medya, Kültür, Siyaset*, Alp Yayınevi, Ankara 2002.
- Bektaş, Arsev, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Bostancı, M. Naci, *Toplum, Kültür ve Siyaset*, Vadi Yayınları, Ankara 1995.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 2002.
- Chomsky, Noam, *Medya Gerçeği*, (Çev: Abdullah Yılmaz), Everest Yay., İstanbul 2002.
- Copleston, *Felsefe Tarihi*, İdea Yayınları, İstanbul 1998.
- Curran, James, *Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Bıçme*, (Der: Süleyman İrvan), *Medya, Kültür Siyaset*, Alp Yayınevi, Ankara 2002.
- Çam, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 2002.
- Dahl, Robert A., *Demokrasi ve Eleştirileri*, (Çev: Levent Köker), Yetkin Yay., Ankara 1996.
- Duverger, Maurice, *Siyasi Rejimler*, (Çev: Yaşar Gürbüz), Remzi Kitabevi, İstanbul 1963.
- Eflatun, *Devlet*, (Çev: S.Eyüboğlu, M.A. Cimsoz), Remzi Kitapevi, İstanbul 1988.
- Encabo, Manuel Numez, *Gazetecilik Etiği ve Demokrasi*, (Der: Süleyman İrvan), *Medya, Siyaset, Kültür*, Alp Yayınevi, Ankara 2002.
- Erdoğan, İrfan ve Alemdar, Korkmaz, *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*, Erk Yay., Ankara 2005.
- Finley, Moses, *Antik ve Modern Demokrasi*, (Çev: Deniz Türker), Ayraç Yayınevi, Ankara 2003.
- Gökçe, Orhan, *İletişim Bilimlerine Giriş*, Turhan Kitabevi, Ankara 2002.
- Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yay., İstanbul 2000.

- Gözler, Kemal, *Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, Ekin Kitabevi Yay., Bursa 2003.
- Gurevitch, Michael ve Blumler, Jay G., *Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler*, (Der: Süleyman İrvan), *Medya, Kültür, Siyaset*, Alp Yay., Ankara 2002.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983.
- İçel, Kayıhan, *Kitle Haberleşme Hukuku*, Beta Yay., İstanbul 1998.
- İspir, Naci, *C.B Macpherson Liberal Demokrasi Eleştirisi*, Arı Sanat, İstanbul 2008.
- Kabacalı, Alpay, *Başlangıştan Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1990.
- Kaplan, Yusuf, *Enformasyon Devrimi Efsanesi, Modernleşme Kuram ve Uygulamalarının Eleştirisi*, Rey Yayıncılık, İstanbul 1991.
- Keane, John, *Medya ve Demokrasi*, (Çev: Haluk Şahin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- Kışlalı, Ahmet Taner, *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara 1994.
- Lipson, Leslie, *Demokratik Uygarlık*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1984.
- Mattelart, Armand ve Mattelart, Michele, *İletişim Kuramları Tarihi*, (Çev: Merih Zıllıoğlu), İletişim Yay., İstanbul 2003.
- Meyer, Thomas, *Medya Demokrasisi-Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir?*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, İstanbul 2004.
- Mutlu, Erol, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınevi, Ankara 1995.
- Nalbandoğlu, Fazıl, *Demokrasi ve Rejimler Politikası*, Ankara 1950.
- Oktay, Mahmut, *İletişimciler İçin Davranış Bilimlerine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 2000.
- Oskay, Ünsal, *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri Kurumsal Bir Yaklaşım*, Der Yay. İstanbul 1993.
- Özkan, Abdullah, *Siyasal İletişim*, Nesil Yayınları, İstanbul 2004.
- Özkök, Ertuğrul, *İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü*, Tan Yayınları, Ankara 1985.
- Öztekin, Ali, *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2007.
- Sartori, Giovanni, *Demokrasi Toerisine Geri Dönüş*, (Çev: T. Karamustafaoğlu-Mehmet Turan), Türk Demokrasi Vakfı, Ankara 1987.

- Şenel, Alaeddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2004.
- Tanilli, Sever, *Uygarlık Tarihi*, Adam Yayınları, İstanbul 2001.
- Timisi, Nilüfer, *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Dost Kitabevi, Ankara 2003.
- Touraine, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev: Hülya Tufan), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2007.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, (9.bs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- Türkoğlu, Nurçay, *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*, Babil Yayınları, İstanbul 2004.
- Türküne, Mümtazer, *Siyaset*, Lotus Yayınevi, İstanbul 2003.
- Uluç, Güliz, *Küresellesen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı Olanaklar - Sorunlar Tartışmalar*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2003.
- Uztağ, Ferruh, *Siyasal İletişim Yönetimi*, MediaCat Kitapları, İstanbul 2004.
- Yılmaz, Aytekin, *Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000.
- Yılmaz, Aytekin, *Çağdaş Siyasal Akımlar, Modern Demokraside Yeni Arayışlar*, Vadi Yay., Ankara 2001.
- Wokler, Robert, *Rousseau*, (Çev: Cemal Atilla), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2003.

Makaleler

- Demir, Nesrin, “Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları”, *Ege Akademik Bakış*, 10(2) 2010, 597-611.
- İspir, Naci, “Thomas Hobbes ve Demokrasi”, *Felsefe Dünyası*, Sayı. 38/2, 2003, 141-148.
- Öztürk, Ahmet, Modern Siyasal Sistemlerde Medyanın İşlev Ve Sorunları, *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1, 2004, 1-17.

İnternet Kaynakları

- Aydın, Ufuk, “*Uygarlık Tarihi*”, Erişim Tarihi: 10.07.2010, <http://books.google.com.tr>
- Aytaç, Önder – Bilir, İhsan, “*Medyanın Gücümü Güçlerin Medyası Mı?*” Erişim Tarihi: 21.11.2010, http://www.akader.info/KHUKA/2_98_ekim/telesnikof.htm
- Baker, Ulus, “*Medyaya Nasıl Direnilir*”, Erişim Tarihi: 14.08.2010, <http://www.birikimdergisi.com>

- Demir, Nesrin, “*Demokrasinin Temel İlkeleri ve Modern Demokrasi Kuramları*”, Ege Akademik Bakış, 10(2) 2010, 597-611. Erişim Tarihi: 14.12.2010, http://eab.ege.edu.tr/10_2/C10-S2-M9.pdf
- Eroğlu, Müzeyyen, “*John Locke’un Devlet Teorisi*”, Erişim Tarihi: 19.12.2010, <http://www.akademikbakis.org/21/07.pdf>
- Girgin, Ahmet, “*Eski Yunanda Kadın*”, Erişim Tarihi: 09.05.2009, <http://www.girgin.org/ansiklopedi/yunandakadin.htm>
- Öztürk, Ahmet, “*Modern Siyasal Sistemlerde Medyanın İşlev ve Sorunları*”, Erişim Tarihi: 11.09.2011, <http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Tülin TÜRKMEN
Doğum Yeri ve Tarihi	Antalya, 1978
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Tv ve Sinema Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Tv ve Sinema Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Stajlar	Antalya, ETV Kanalı
Çalıştığı Kurum	Misident İç Dış Tic. Ltd. Şti Antalya Ofis Yöneticisi 2009-
İletişim	
E-Posta Adresi	turkmentulin@hotmail.com
Tarih	15.03.2011